

EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ

Svazek 9

3. vydání

2022

**EUROPEAN POLITICAL
AND LAW DISCOURSE**

Volume 9

Issue 3

2022

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.3

Přístup redakce

Evropský politický a právní diskurz – mezinárodní časopis věnovaný mezinárodnímu právu, vnitřním právním předpisům evropských zemí, politologie, mezinárodním vztahům. Pro publikaci v časopisu přijímají se vysoce kvalitní články, což představují důležité inovativní, teoretické, koncepční, metodické a empirické příspěvky v příslušných oborech vědy.

V časopisu se uplatňuje systém anonymního recenzování pro ověření kvality vědeckých článků.

Evropský politický a právní diskurz má velký zájem zejména o interdisciplinární výzkumy v oblasti politologie a právní vědy, jsou to srovnávací analýzy nebo prozkoumání jednotlivých jevů. Zároveň vítáme jakékoliv výzkumy týkající se politických a právních problémů různých národních a mezinárodních institucí. *Evropský politický a právní diskurz* přijímá k publikaci jenom původní materiály a nebere v úvahu možnost zveřejňovat dříve tištěné články.

Redakční kolégie:

Boris Babin, doktor práva, Mezinárodní humanitární Univerzita (*Ukrajina*)

Olena Grynenko, doktor práva, Inštituce mezinárodních vztahů při Kyjevské Národní univerzitě Tarase Ševčenko (*Ukrajina*)

Marta Jacyšin, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Darja Kibec', PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Borys Kormich, doktor práva, profesor, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Volodymyr Kuzmenko, doktor práva, profesor, Národní Univerzita státní daňové služby (*Ukrajina*)

Tamara Latkovska, doktor práva, profesor, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Volodymyr Lysyk, PhD., docent, Lvovská národní Frankova univerzita (*Ukrajina*)

Lilija Nevara, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Bertrand Matieu, doktor práva, profesor Univerzity Pantheon Sorbonne Paris-I, Prezident Francouzské asociace ústavního práva, člen Vyšší Rady spravedlnosti (*Francie*)

Olexandr Merezko, doktor práva, profesor, Krakovská Akademia jm. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (*Polsko*)

Özgür Oguz, PhD v právu, docent Univerzity Anadolü (*Turecko*)

Anna Pišč, dr hab, profesorkyně, Katedra veřejného obchodního práva, Právnická fakulta, Univerzita v Bialostoku (*Polsko*)

Petra Joanna Pipková, PhD., JUDr., Centrum právní komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Karlova (*Česká republika*)

Andreas Pottakis, Právnický zástupce (doktorský titul, Oxfordská univerzita), člen Vědecké rady ECCLE, zástupce ředitele Akademie evropského veřejného práva (*Řecko*)

Julian Roberts, doktor práva, profesor, Oxfordská univerzita (*Velké Británie*)

Sergey Sayapin, doktor práva, KIMEP univerzita, Almaty, (*Kazachstán*)

Ksenija Smirnova, doktor právnických věd, profesorkyně, Kyjivská Národní univerzita jm. Tarase Ševčenko (*Ukrajina*)

Leonid Tymčenko, doktor práva, profesor, Výzkumný ústav fiskální politiky, Univerzita státní fiskální služby Ukrajiny (*Ukrajina*)

Alina Zamula, PhD., JUDr., docent, Národní letecká univerzita (*Ukrajina*)

Olena Chaltseva, doktor politických věd, profesor,

Doněcká Národní univerzita jm. Vasylia Stusa (*Ukrajina*)

Pavol Hrivik, PhD v oboru evropských a globálních studií, Trenčinská univerzita Alexandra Dubčeka (*Slovensko*)

Galina Kuz, doktor politických věd, profesor, Kharkivská Národní pedagogická univerzita G.S. Skovorody (*Ukrajina*)

Tetiana Krasnopolska, Ph.D, docent, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Daniela La Foresta, profesorkyně, Univerzita jm. Federico II ve m. Napoli (*Itálie*)

Mykola Lazarovych, doktor politických věd, profesor, Ternopilská Národní ekonomická univerzita (*Ukrajina*)

Arkadiusz Modrzejewski, dr hab, profesor katedry věd politických, Gdaňská Univerzita (*Polsko*)

Tetiana Nagorniak, doktor politických věd, profesor, Doněcká Národní univerzita jm. Vasylia Stusa (*Ukrajina*)

Marina Nakchum, PhD v oboru antropologie, Londýnská ekonomická škola (*Velké Británie*)

Mykola Poliovyi, doktor politických věd, profesor, Doněcká Národní univerzita jm. Vasylia Stusa (*Ukrajina*)

Marek Rewizorski, dr hab, Gdaňská Univerzita (*Polsko*)

Eugene Tsokur, doktor politických věd, profesor, Zaporožská Národní univerzita (*Ukrajina*)

Olena Ivanova, PhD. v oboru sociálních komunikací, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Tatiana Kuzněcova, PhD. v oboru sociálních komunikací, profesorkyně, Národní univerzita «Odeská právnická akademie» (*Ukrajina*)

Tetiana Kamenská, Doktorkyně společenských věd, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Natalie Kovalisko, Doktorkyně společenských věd, profesorkyně, Lvivská Národní univerzita jm. Ivana Franko (*Ukrajina*)

Olena Lisejenko, Doktorkyně společenských věd, profesorkyně, Jižně-ukrajinská Národní pedagogická univerzita jm. K.D. Ušinského (*Ukrajina*)

Vitalij Oniščuk, Doktor společenských věd, profesor, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Valentyna Podšyvalkina, Doktorkyně společenských věd, profesorkyně, Odeská Národní univerzita jm. I.I. Mečnikova (*Ukrajina*)

Administrativní redaktory:

Dilara Gadzhyieva, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Marina Kalashlinska, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Ilona Mishchenko, PhD in civil law and civil process, National University "Odessa Law Academy" (*Ukraine*)

Alina Polukhina, PhD v politických věd (*Ukrajina*)

Jana Chernopischuk, PhD v oboru ústavního a městského práva (*Ukrajina*)

Editorial Policy

The *European Political and Law Discourse* – international Journal of International Law, domestic Law of European countries, Political Science, Social Communications, International Relations, Sociology is a peer reviewed journal with blind referee system, which aims at publishing high quality articles that may bring innovative and significant theoretical, conceptual, methodological and empirical contributions to the fields.

The *European Political and Law Discourse* has a particular interest in interdisciplinary approaches to law, political science, social communications and sociology, whether through comparative or single case-study analysis, but by no means restricts its interests to these spaces, welcoming any relevant contribution from and about different parts of the World.

The *European Political and Law Discourse* accepts original articles which are not under consideration elsewhere at the time of submission.

Editorial Committee:

Borys Babin, Doctor of Laws, International Humanitarian University (Ukraine)

Olena Grynenko, Doctor of Laws, Institute of International Relations, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)

Daria Kibets, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Borys Kormych, Doctor of Laws, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Volodimir Kuzmenko, Doctor of Laws, Professor, National University of State Tax Service (Ukraine)

Tamara Latkovska, Doctor of Laws, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Volodymyr Lysyk, PhD in Law, associate professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Bertrand Mathieu, Doctor of Laws, Professor at the Université Panthéon, Sorbonne, Paris I, President of the French Association of Constitutional Law, member of the High Council for the Judiciary of France (France)

Oleksandr Merezhko, Doctor of Laws, Professor, Andrzej Frycz Modrzewski Cracow Academy (Poland)

Lilia Nevara, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Özgür Oguz, PhD in Law, Ass.Prof, Anadolu University (Turkey)

Anna Piszcz, dr hab, Professor UwB, Faculty of Law, University of Białystok (Poland)

Petra Joanna Pipková, PhD, JUDr, Charles University Prague (Czech Republic)

Andreas Pottakis, Attorney at Law (D.Phil, Oxon), Member of Scientific Council at ECCLE, Deputy Director at Academy of European Public Law (Greece)

Julian Roberts, Doctor of Laws, Professor of Criminology, University of Oxford, a member of the Sentencing Council of England and Wales (Great Britain)

Sergey Sayapin, Doctor of Laws, Assistant Professor, School of Law, KIMEP University Almaty (Kazakhstan)

Kseniia Smirnova, Doctor of Laws, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Leonid Tymchenko, Major Research Fellow, Research Institute of Fiscal Policy, University of State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Marta Yatsyshyn, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Alina Zamula, PhD in Law, associate professor, National Aviation University (Ukraine)

Olena Chaltseva, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Pavol Hrivik, PhD in European and Global Studies, Alexander Dubcek Trencin University (Slovakia)

Galina Kuts, D.Sc. in Political Science, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine)

Tetyana Krasnopolska, PhD in Political Science, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Daniela La Foresta, Professor, Naples Federico II University (Italy)

Mykola Lazarovych, D.Sc. in Political Science, Professor, Ternopil National Economic University (Ukraine)

Arkadiusz Modrzejewski, dr hab, Professor UG, professor at the Department of Political Science, University of Gdansk (Poland)

Tetyana Nagornyak, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Marina Nahum, PhD in Anthropology, London School of Economics (Great Britain)

Mykola Polovyi, D.Sc. in Political Science, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Marek Rewizorski, dr hab, University of Gdansk (Poland)

Evgen Tsokur, D.Sc. in Political Science, Professor, Zaporozhye National University (Ukraine)

Olena Ivanova, Doctor of Social communications, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Tetiana Kuznietsova, Doctor of Social communications, Professor, National University "Odesa Law Academy" (Ukraine)

Tetiana Kamenska, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Nataliia Kovalisko, ScD in Sociology, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Olena Liseienko, ScD in Sociology, Professor, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushynskyi (Ukraine)

Vitalii Onyschuk, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Valentyna Podshyvalkina, ScD in Sociology, Professor, Odesa I.I.Mechnikov National University (Ukraine)

Administrative Editors:

Dilara Gadzhyyeva, PhD in political science (Ukraine)

Marina Kalashlinska, PhD in political science (Ukraine)

Ilona Mishchenko, PhD in law, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine)

Alina Polukhina, PhD in political science (Ukraine)

Iana Chernopyshchuk, PhD in constitutional and municipal law (Ukraine)

The Journal is indexing by Index Copernicus:

<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=42760>

EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ

Evidenční číslo: MK ČR E 22311

Vydavatel: BEROSTAV DRUŽSTVO

Adresa: Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

Table of contents

INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Vazha Shubitidze, Edisher Japharidze, THE RUSSIA-UKRAINE WAR AND THE EUROPEAN PERSPECTIVE OF THE EASTERN PARTNERSHIP	5
---	---

MEDIA DIMENSIONS OF SOCIAL AND POLITICAL DISCOURSE

Lada Tesfaye, FACTORS OF POLITICAL COMMUNICATION IN ELECTORAL PROCESS	9
---	---

CONTEMPORARY PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

Andrii Pravdiuk, THE STATE AND CURRENT ISSUES OF LEGAL REGULATION OF CYBER SECURITY IN UKRAINE	19
---	----

Oksana Bryskovska, Oleksandr Avramenko, FEATURES OF THE SEARCH DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD RELATED TO THE FALSIFICATION OF TEST AND VACCINATION CERTIFICATES AGAINST COVID-19	29
---	----

REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in Czech)	36
--	----

REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in English)	41
--	----

INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.3.1

Vazha Shubitidze, Doctor of Political Sciences

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1928-8310>

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

Edisher Japharidze, Doctor of Political Sciences

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9239-4785>

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

THE RUSSIA-UKRAINE WAR AND THE EUROPEAN PERSPECTIVE OF THE EASTERN PARTNERSHIP

The article analyzes the course of the Russia-Ukraine war of 2022, possible options for its development in the near future, and makes a prediction on the alleged defeat of Russia in the war and the future of Russia. The perspective of Georgia's territorial integration and its place in the future of Europe's contours and in the Euro-Atlantic structure is studied, emphasizing the connection of Georgia's foreign policy success with the great geopolitical changes in the world.

In fact, we are dealing with one of the largest military confrontations since World War II, involving up to 400,000 troops from both sides. Great casualties and losses on both sides. Both Ukrainian and especially Russian statistics are biased in this regard. According to the Ministry of Defense of Ukraine, 40 days after the start of the war, more than 18 thousand Russian soldiers (soldiers, officers, 9 generals), more than 640 tanks, 1750 armored vehicles, more than 300 artillery pieces, up to 100 rocket launchers, 55 anti-aircraft guns were destroyed. More than 1,200 vehicles and tanks, more than 135 planes, up to 150 helicopters, and up to 60 unmanned aerial vehicles were shot down, seven Russian ships and boats were sunk, and so on.

The war is still going on and may take on a protracted character. The article considers three situations that may develop depending on the course of the war: the first is Russia's military failure and economic collapse; the second option is for Russia to be able to gain a military victory over Ukraine and annex the Luhansk-Donetsk and Crimean territories to Mariupol and its surrounding areas and cut off access to them; the third option is for Russia to force the US-EU through nuclear blackmail to suspend aid to Ukraine. Everything is decided by the military, financial and human resources. The first stage of the war, ideologically and partly militarily, was won by Ukraine, which has been able to defend all major cities to date and thwarted Russia's original plans for a quick victory and full subjugation of Ukraine. The authors indicate that the fate of Georgia is decided as well because if we look at the history of Georgia, its foreign policy and cultural successes were largely related to world geopolitical changes.

Keywords: Georgia and Ukraine, Russian policy, Ukraine Crisis and Perspective, Eastern partnership, Russia-Ukraine war.

The Russia-Ukraine War of 2022 is a detonator of great geopolitical changes and its consequences will have a great impact on the future development of the world. Before in 2015, in an article published in *Historical Verticals* (N32), I wrote: "The Ukraine Crisis and the Preludes to World War III." That Russia's seizure of Crimea by disregard for international norms could lead to the de facto abolition of international law, anarchy, and a new world war¹.

¹ Shubitidze, V. (2015). The Crisis in Ukraine and the Preludes to the Third World War. *Magazine "Historical Verticals"*. Tbilisi, GTU, 32.

The war started by Russia on February 24, 2022 caused a world resonance in Ukraine and no one was left indifferent to it. The war has already caused extensive damage to both military and civilian facilities, killing tens of thousands of people, with more than 3 million Ukrainians fleeing abroad, and 5 million fleeing from southeastern Ukraine, where the war is raging, to western Ukraine.

Russia's entire military plan was based on a 3-4 day blitzkrieg, a change of government in Ukraine, and the appointment of a pro-Russian government at the head of Ukraine, which would turn its back on the US-West.

The Russian army was not ready to carry out this task due to incompetent management and unpreparedness. Within a week of the start of the war, they were already facing serious problems in terms of supplies, logistics, management, and even food, hence the initial plan to occupy Ukraine failed. Vladimir Putin called the war a "special operation" aimed at denationalizing and demilitarizing Ukraine.

In fact, we are dealing with one of the largest military confrontations since World War II, involving up to 400,000 troops from both sides. Great casualties and losses on both sides. Both Ukrainian and especially Russian statistics are biased in this regard. According to the Ministry of Defense of Ukraine, 40 days after the start of the war, more than 18 thousand Russian soldiers (soldiers, officers, 9 generals), more than 640 tanks, 1750 armored vehicles, more than 300 artillery pieces, up to 100 rocket launchers, 55 anti-aircraft guns were destroyed. More than 1,200 vehicles and tanks, more than 135 planes, up to 150 helicopters, up to 60 unmanned aerial vehicles were shot down, seven Russian ships and boats were sunk, and so on.

The data of the Russian General Staff on the damage caused to Ukraine is even more exaggerated: 15 thousand Ukrainian servicemen were killed, 16 thousand were wounded (this is how he estimates his own loss – 1350 Russian servicemen were killed, 3825 wounded), up to 4 thousand Ukrainian military facilities were destroyed (including 71 control points and 61 radar stations), 185 planes and helicopters, 255 unmanned aerial vehicles were shot down¹.

The Ukrainian people are waging a just war and bravely defending their homeland. He is assisted and sympathized with by most countries in the world except a few countries. Despite ideological unity with Russia, China has taken a neutral position and offered no serious assistance to Russia – neither monetary nor military.

The USA-EU and many other countries provided Ukraine with the largest financial (US \$ 15 billion in aid alone), military, food, medical aid, and more than 15,000 volunteers from many countries arrived in Ukraine. In the course of this war, the governments of Ukraine and, shortly after, the governments of Georgia and Moldova, wrote and submitted an application for EU membership (which Georgia intended in 2024) and submitted it, after which they will be granted EU candidate status. This war accelerated Georgia's European integration process and its rapprochement with Euro-Atlantic structures.

The war is still going on and he may take on a protracted character. Everything is decided by military, financial and human resources. The first stage of the war, ideologically and partly militarily, was won by Ukraine, which has been able to defend all major cities to date and thwarted Russia's original plans for a quick victory and full subjugation of Ukraine.

Russia's hopes of intimidating and weakening the USA-EU, NATO ultimatums were also dashed. NATO, which French President Emmanuel Macron called a deadly organization in 2019, is today, as never before, united, strengthened and stood up to the Russian aggressor.

The West immediately imposed sanctions that have never been imposed on anyone in the world. Talk on the Russian gas pipeline "North Stream – 2", which cost the Russians 10 billion dollars, was interrupted and Russia's foreign exchange reserves were seized and Russia expelled from Swift banking system. It took the USA-EU 14 years to draw the right conclusions about Russia. In the August 2008 Russia-Georgia war, they did not impose any sanctions on Russia, nor did they isolate them, which was not only a mistake but also a crime.

How can develop events in Ukraine and what impact it will have on Georgia?

Forty days after the start of the war, Russia softened its tone and issued ultimatums to Ukraine over heroic resistance by the Ukrainian army. The war became more positional – Russia sought to regroup, forcibly withdrawing them from Kyiv and Chernihov, and concentrating them on Lugansk-Donetsk and Mariupol. As noted, the Russians met unprepared for the war, running out of weapons and missiles,

¹ Aladashvili, I. (2022). Military losses in Ukraine and Russia during one month of the war. *Kviris Palitra newspaper*, 13, March 28-April 3, 30.

and supplying Ukraine, and the West decided to help Ukraine with planes, tanks and lethal weapons. USA-EU seeks to defeat Russia in Ukraine and weaken it militarily and economically, however, there is a certain risk that Putin will use tactical nuclear charges against Ukraine. Probably less likely, as NATO has said it would strike an adequate retaliatory strike on Russia. In fact, no one knows how a paranoid, humiliated Russian leader who could lose power in a war would be disastrous for him and his illegally enriched entourage. Soon, depending on the course of the war, the following situations may develop:

The first is Russia's military failure and economic collapse. This will undoubtedly affect the further fate of Russia. Inflation due to military failure and severe sanctions, unemployment, rising prices, restrictions on exports and imports can lead to dissatisfaction of the population and taking to the streets. In such a situation, a change of government and civil strife are expected in Russia. USA-EU not going to lift sanctions on Russia until Russian troops withdraw from Ukraine, Sukhumi-Tskhinvali, Transnistria, Crimea and Donbas. In this case, it is expected that the territorial integrity of Georgia, Moldova and Ukraine will be restored peacefully and their accelerated movement towards Euro-Atlantic structures will be accompanied by internal reform and an increase in the degree of democracy.

The second option is for Russia to be able to gain a military victory over Ukraine and annex the Luhansk-Donetsk and Crimean territories to Mariupol and its surrounding areas and cut off access to them. At this stage, Russia is trying to implement this option and is concentrating its troops in this direction.

The third option is for Russia to force the US-EU through nuclear blackmail to suspend aid to Ukraine, after which it may then be able to subdue it, overthrow the government there and pull it out of Western orbit, forcibly suppress Ukraine's Euro-Atlantic aspirations, and turn its back on Russia.

If we take into account that Russia is currently facing most of the world's leading countries, then the chances of implementing the second and, especially, the third option are only 25-30%, because Russia is literally running out of military-economic resources.

Also, the fate of Georgia in the future in Ukraine and the future of the world will be decided. If we look at the history of Georgia, its foreign policy and cultural successes were largely related to world geopolitical changes.

At the turn of the 4th-3rd centuries BC, the success of King Parnavaz was connected with the collapse of the empire of Alexander the Great. The emergence of Georgian kingdoms and the emergence of a united Georgian state was linked to the weakening of the Arabs and the resulting political vacuum. The success of David the Builder (1089-1125) was linked to the capture of Jerusalem by the European crusaders in 1099 and the opening of a second front for the Seljuk Turks. (This was immediately followed by David's cessation of tribute to them and their gradual expulsion from Georgia);

George V the Magnificent (1318-1346)'s great success was associated with the weakening and weakening of the Mongol state; The successes of Erekle II (1744-1798) and Solomon I (1752-1784) were associated with the weakening and economic decline of the Iranian-Turkish empires. The same can be repeated today. By all logic, Russia, which is opposed to the whole world, must be defeated and strengthened in every way. There is a historic chance that Georgia, only in a peaceful way, with the support of the West, will regain its jurisdiction over Abkhazia and the so-called On South Ossetia, which historically belonged to him. But Russia took them from Georgia and formally recognized them as independent. Georgia should become not so much a transit corridor (this is only one aspect of economic activity), but a bridge, a hub connecting the West and the East, because we are both a Western (European) country and an Eastern (Asian) country. This would be both Georgia's geopolitical function and its place in the world to come.

The current situation has further convinced us of the truth of the words of the political leader of independent Georgia (1918-1921), Prime Minister Noe Jordania. "The transfer of our future to the future of Russia means our complete destruction not only politically and nationally, but also physically.

Democracy can not fall from the bridge of Bolshevism. This is a distant stage. That is why we want Georgia to get rid of these Russian experiments in time, to restore its sovereignty and move forward in its own way. The Georgian nation must finally join the European family"¹.

Noah Jordan's prophecy that "either Europe must be overthrown or Russia must be Europeanized" may also come true ... but "Russia has no chance of overthrowing Europe"².

¹ Jordania, N. (1923). *Issues of Struggle*. Paris, 25.

² Jordania, N. (1924). *We and They*. Paris, 29-30.

References:

1. Shubitidze, V. (2015). The Crisis in Ukraine and the Preludes to the Third World War. *Magazine "Historical Verticals"*. Tbilisi, GTU.
2. Aladashvili, I. (2022). Military losses in Ukraine and Russia during one month of the war. *Kviris Palitra newspaper*, 13, March 28-April 3.
3. Jordania, N. (1923). *Issues of Struggle*. Paris.
4. Jordania, N. (1924). *We and They*. Paris.
5. Japharidze, E. (2016). "Modern Geopolitical Situation in the South Caucasus and the Middle East". *Collection of Scientific Papers, Space, Society, Politics*. TSU e-Publishing, 4, 123-132.
6. PIA (2022). *Russia-Ukraine War – Latest News (Live)* <<https://pia.ge/news/konfliktebi/ruset-ukrainis-dapirispireba-uakhlesi-ambebi-live>> (2022, May, 14).
7. Kupreishvili, T. (2022). *War in Ukraine – 7th day after Russian invasio* <<https://netgazeti.ge/news/596140/>> (2022, May, 14).

MEDIA DIMENSIONS OF SOCIAL AND POLITICAL DISCOURSE

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.3.2

Lada Tesfaye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-1908>

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

FACTORS OF POLITICAL COMMUNICATION IN ELECTORAL PROCESS

Лада Тесфайе

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

The article researches the phenomenon of political communication and the peculiarities of its influence on the electoral processes in the modern political space. Factors of political communication have a decisive influence on the electoral process. Intersecting with social, cultural, psychological, economic, and other factors, they constitute a complex system on which the outcome of elections depends. Balancing between outdated forms of manipulative influence and the latest platforms for open, active, and bilateral interaction between voters and political parties, political communication is constantly changing its nature both in the context of global world trends and in the scale of individual political situations. The basic principles and models of political communication are given. Scholars distinguish the principle of selective human perception of political information; the principle of personal trust in political information; the principle of the leader of thought. Scholars include cyclical, dominant, and stochastic models of political communication. The peculiarities of the phenomena of image, stereotype, and social expectations and their influence on the processes of political communication are studied. The role of political advertising as one of the elements of political communication within the electoral processes is analyzed. Political advertising is a specific method of psychological influence on the mood of voters, as it accumulates and integrates all other types of influence. The role of innovative Internet technologies in modern political communication is studied. A number of researchers state that social networks and blogs are full-fledged platforms for exchanging opinions. Compared to traditional measures, new Internet technologies are becoming no less important factor in the electoral process and represent a significantly new space of political communication.

Keywords: political communication, electoral process, image, political advertising, mass media.

Вступ. Хоча важливість політичної комунікації як ключового фактору виборчого процесу не піддається жодним сумнівам, її природа та феноменологія залишалася предметом досліджень на протязі багатьох років. Враховуючи процесі активної трансформації суспільства та інституту політичної комунікації, зміни відбуваються на усіх її рівнях. Так, значно підвищується інтерактивність політичної комунікації, що дозволяє виборцям значно впливати на політичних акторів. Політична комунікація структурує політичну діяльність та надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів. Електоральний процес, в рамках якого політична комунікація набуває ще більшого значення, представляє собою актуальний предмет мультидисциплінарного дослідження.

Розробкою поняття „політична комунікація” займалися: Л. Пай, Ж.-Р. Шварценберг, Л. Посікера, Ж.-М. Котре, К. Санне, Б. Кретон, Е. Бенрайз, Д. Берло, Р. Катц, П. Лазарфельд, В. Ліпман, Л. Перлінг, М. Розенберг. В останні роки дослідження політичної комунікації в Україні

були здійснені: О. Гриценко, С. Кащавцевою, С. Барматовою, В. Різуном, Є. Тихомировою, Ю. Ганжуровим, О. Шахтеміровою та ін. Серед учених й експертів з новітніх медіа-комунікацій, які займаються цими питаннями, варто відзначити таких як Л. Кочубей, В. Недбай, Г. Почепцов, І. Дебенко, А. Потіха, О. Карчевська, Г. Агафонова, М. Саваневський, Д. Голубов.

Метою статті є аналіз сутності феномену політичної комунікації та особливостей її впливу на електоральні процеси в сучасному політичному просторі.

Виклад основного матеріалу. Цікавою (в контексті впливу на електоральний процес) є теорія двоступеневої комунікації, яка була висунута П. Лазарсфельдом¹. На основі отриманого експериментальним шляхом матеріалу, вчений довів, що комунікація між політичними силами та громадянами має непрямий характер впливу, тобто інформація, що мається на початку процесу (наприклад, транслюється ЗМІ) може значно відрізнятися від фінального образу, який створює реципієнт. Фактори соціальної неоднорідності, наявність маніпулятивних психологічних елементів (таких як попередні установки, стереотипи та ін.) утворюють певні фільтри, проходячи через які, політична інформація втрачає свій оригінальний зміст. До того ж, такими фільтрами стають політичні інфлюенсери – речники політичних сил, блогери, ведучі, журналісти та інші лідери думок. Можливість обговорення отриманої політичної інформації із людиною, яка має авторитет, та подальше формування власної думки та висновків стають вирішальними факторами політичної комунікації та безпосередньо впливають на прийняття рішення у бік того чи іншого кандидата під час виборчого процесу.

Дослідження Лазарсфельда актуалізували питання співвідношення масової та міжособистісної комунікації та їх ролі в електоральному процесі. Вченому вдалося сформулювати принципи впливу обох видів політичної комунікації:

1. До повідомлень, що транслюються каналами масової комунікації, людина відноситься вибірково;
2. Люди більш схильні довіряти тим джерелами інформації, з якими вони знайомі особисто, аніж безособовим ЗМІ;
3. Особиста точка зору лідера думки має набагато більшу цінність для реципієнта, аніж інформація ЗМІ.

Висновки, зроблені Лазарсфельдом, мали неабиякий вплив на практику застосування політичних комунікацій. По-перше, інформація, яка транслювалася ЗМІ, стала більш орієнтовною саме на лідерів думок. По-друге, виникла стійка мотивація комунікаторів до більш тонкої адаптації повідомлень до її цільової аудиторії (електорату) за рахунок використання референтної та репрезентативної для аудиторії лексики, символів, образів та культурних посилань. Варто також наголосити, що теорія двоступеневої комунікації підверглася значним трансформаціям та доопрацюванням з боку послідовників її автора. Завдяки цьому була створена концепція багатоступеневої комунікації, проте головні постулати щодо соціальних фільтрів у вигляді лідерів думок, через які проходить інформація, залишилися незмінними.

Подальший розвиток концепції багатоступеневої комунікації, яка вже згадувалася нами, йшов шляхом аналізу як вертикальних, так і горизонтальних процесів комунікації. Науковців почали направляти свої дослідження не тільки на вивчення особливостей лідерів думок, а й на інших членів соціальних систем, включених в комунікаційний процес. В результаті були виділені так звані «маргінали» – індивіди, що знаходяться на межах соціальних класів та майже не взаємодіють всередині своїх груп. Їх роль в процесі комунікації виявилася вкрай важливою: згідно з дослідженням Г. Веймана, вони виступають свого роду медіаторами між різними групами. Також було доведено, що міжгрупова комунікація має горизонтальну структуру: маргінали підтримують відносини з маргіналами з інших груп, забезпечуючи процес поширення інформації від однієї групи до іншої. Разом з тим, вони відіграють значну роль лише у процесі поширення інформації, не маючи вагомego впливу на неї. На етапі потрапляння інформації в групу на першу роль виходять вже лідери думок, які передають інформацію іншим членам групи, здійснюючи, таким чином, вертикальну комунікацію².

¹ Lasarsfeld, P., Berelson, B., Guadet, H. (1969). *The People's Choice. How Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign*. New York-London.

² Мак-Квейл, Д. (2010). *Теорія масової комунікації*. Львів: Літопис.

Серед важливих розробок, внесених в теорію політичної комунікації дослідниками і прихильниками багатоступеневої моделі, варто згадати, по-перше, диференціацію внутрішньо групових та міжгрупових політичних комунікацій, які мають протилежний характер організації та здійснюють різний вплив на поширення інформації. По-друге, ця модель враховує можливість отримання інформації з особистих джерел, а не тільки із засобів масової комунікації, і, по-третє, вона дозволяє дослідникам розрізняти типи комунікації в залежності від мети: поширення інформації або здійснення впливу.

У політичній комунікації, яка знаходиться в стані постійних соціокультурних трансформацій, виділяють два традиційних елемента – механіку (форму) та соціоніку (зміст). З точки зору механіки, політична комунікація представляє собою постійний обмін важливою інформацією між керуючими та керованими, пануючими і підвладними, що здійснюється у формі як прямого, так і зворотного зв'язку, хоча за екстенсивними показниками зворотній зв'язок переважає над прямим. Зміст соціоніки політичної комунікації відображає контрапункт управлінських відносин «держава-суспільство» та полягає в «смысловому аспекті взаємодії суб'єктів політики шляхом обміну інформацією в процесі боротьби за владу або її здійснення»¹. Увесь широкий комплекс соціальних явищ, або ідеолого-технологічних операцій, який існує в просторі політичної комунікації (виробництво, розповсюдження, засвоєння, ствердження чи заперечення ідей, думок, оцінок, прогнозів, формул, проектів духовно-практичного властивостей тощо), завжди позначається маркером влади та несе характер її магнетизму. Влада, представляє собою головний управлінський центр суспільного життя, який можна завоювати, розпоряджатися і утримувати.

Інноваційна модель політичної комунікації передбачає наявність діалогу між різними представниками влади та також між політичними силами та електоратом, який ґрунтується на дотриманні основних прав людини та громадянських свобод, сприяючи значному поширенню впливу громадян на політичний процес. Основним завданням такого типу комунікації стає досягнення консенсусу між різними соціальними групами та верствами населення під час електорального процесу. Проте такий консенсус є можливим лише за умови високої інтерактивності процесів політичної комунікації. Електоральний процес становиться комунікативною дією, в якій відносини між учасниками цієї системи виходять на рівень "суб'єкт-суб'єктних", в якому комунікатор і реципієнт є рівноправними та відкритими елементами. Такий рівень передбачає доступне, прозоре та неупереджене ставлення одного політичного суб'єкта до інших. Політичні процеси комунікації під час електорального процесу становляться все більш відкритими, промовляються на усіх рівнях соціальної взаємодії, набувають ознак двостороннього процесу. Оперативність та структурність інформації стає визначальним фактором структури "інформаційно-управлінського процесу", який здатний забезпечувати оптимальне функціонування виборчого процесу.

В науковій практиці існує декілька точок зору що трансформації електорального процесу². Відповідно до нормативного підходу, виборчі технології повністю залежать від електорального законодавства – правових норм, що регулюють застосування тих чи інших способів боротьби за голоси виборців. Група дослідників (Ф. Ільєсов, Б. Катц, Р. Мерфін, Є. Морозова, Д. Морріс, Дж. Наполітан, І. Недяк, Д. Нежданов) пропонує розглядати електоральні технології крізь призму маркетингових комунікацій. Одним із найбільш актуальних вважається структурно-функціональний підхід, представниками якого є М. Леві, Р. Мертон, Т. Парсонс та ін.. Згідно структурно-функціонального підходу, виборчі технології є складною системою взаємодії між елементами, які виконують певні функції у суспільстві. Дослідження компонентів цього підходу стали основою для виникнення нового – комунікативного підходу, який був присвячений дослідженню специфіки процесів взаємодії елементів політичних технологій.

На базі комунікативного підходу можна виділити соціологічний і психологічний підходи, які виокремлюють основу виборчих технологій залежно від електоральних переваг виборців, від їх соціальних ролей, віку, статі або емоційних особливостей. Дослідник Т. Жванія визначає виборчі технології як сукупність прийомів, методів впливу на виборців, заснованих на певних наукових розробках, психологічних, маркетингових та соціологічних досліджень з метою виявлення

¹ Рум'янцева, С. В. (2015). Прозорість виборчого процесу: необхідність та наслідки втілення в Україні. *Вісник Національного технічного університету «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право, 1/2 (25/26), 101-105.

² Хома, Н. (2003). Вплив політичної реклами на мотивацію електоральної поведінки громадян. *Політична психологія*, 186.

оптимальної стратегії досягнення успіху політичної сили на виборах, яка активно використовує для перемоги прийоми та інструменти політичної реклами та методи «паблік рілейшенз»¹. Продовжуючи цю думку, науковець наголошує на раціональному та науково-обґрунтованому характері сучасних виборчих технологій. Їх важливість прослідковується й у тому, що вони, по суті, стали трансляторами та перекладачами «політичної» мови, роблячи політичні програми та повідомлення більш зрозумілими та доступними для електорату.

Дещо інше визначення виборчих технологій пропонує В. Полторак, який розглядає їх «як сукупність способів, методів та прийомів спеціально формалізованого та організованого впливу на населення, електорат, що роблять можливим вплив на його електоральну поведінку та спонукають віддати свої голоси за певного кандидата або партію (блок)»². На творчій та унікальній складовій виборчих технологій наголошує й Т. Моторнюк, описуючі електоральні технології як «сукупність загальних заходів та дій, порядок і принципи застосування яких чітко регламентовані умовами конкретної виборчої кампанії; самі вони при цьому завжди мають унікальний характер, тому що залежать не тільки від специфіки та особливостей виборчої середовища (округу, актуальної політичної ситуації та ін.), а й від особистісних характеристик представників політичних сил, які беруть участь у виборчому процесі»³.

Цікавим щодо визначення виборчих технологій ми вважаємо психологічний підхід, прихильником якого є вітчизняний дослідник М. Варій⁴. У праці «Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології», він співвідніс сферу політики з методами, способами та інструментами психологічного впливу та запропонував своє визначення політико-психологічних виборчих технологій. Це сукупність доцільно поєднаних, зорієнтованих за часом, фактами, подіями, ідеями, політичними цілями, групами і соціально-психологічними станами підходів, принципів, методів, способів та прийомів впливу на індивідуальну і соціальну психіку виборців з метою завоювання їх голосів. Таким чином, можна стверджувати, що категорія «виборчі технології» має багатозначний та широкий зміст, завдяки чому можна зустріти великий спектр різних дефініцій, які будуть контекстуально застосовані в локальних випадках. У найбільш загальному вигляді під виборчою технологією прийнято розуміти сукупність окремих способів, методів, інструментів, які застосовуються на всіх етапах проведення виборчих кампаній, у тому числі тих, що направлені на досягнення заздалегідь встановленого результату. У більш конкретному розумінні виборчі технології – це певний метод боротьби за голоси виборців.

Доцільним буде розглянути загальні групи факторів, які несуть вплив на електоральну поведінку громадян. Серед усього різноманіття факторів, можна виділити три основних:

1. Стабільність законодавства. Нестабільність нормативно-правових актів, які регулюють електоральні процеси, та їх мінливість негативно впливають на електоральну поведінку громадян, оскільки часто розцінюються як політична маніпуляція. Це створює певну «прірву» між політичними силами, які здатні контролювати «правила гри», та виборцями, які вимушені дотримуватися нових норм електорального процесу, далеко не завжди розуміючи їх сенс. Така ситуація сприяє регресу політичних відносин у рамках виборчого процесу, повертаючи їх до суб'єкт-об'єктного, маніпулятивного впливу з боку політичних сил заради досягнення власних завдань. Враховуючи це, рішення позначеної нами проблеми політичної комунікації електорального процесу включає в себе створення стабільного законодавства, захищеного від політичного маніпулювання, чого можна досягти, виходячи зі світового досвіду, закріплюючи найбільш принципові елементи виборчої системи в основному законі країни, а також забезпечивши заходи щодо підвищення прозорості виборчого процесу.

2. Діяльність вже обраного складу законодавчого органу, виборного посадової особи. Те, наскільки реалізуються обіцяні в передвиборчій програмі положення, впливає на загальне враження громадян від виборів. Відсутність зворотного зв'язку між обраними посадовцями і

¹ Жванія, Т. (2014). Електоральна поведінка: теоретичні підходи до вивчення. *Сучасне суспільство: політичні науки*, 1, 39-49.

² Полторак, В. (2002). Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 108-128.

³ Моторнюк, Т. М. (2010). Виборчі технології США: специфіка та універсальність. *Вісник Севастопольського національного технічного університету*, 112, 162-166.

⁴ Варій, М. Й. (2003). *Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології*. Київ: Ельга: Ніка-Центр.

виборцями змушує громадян вважати, що вибори як демократичний інститут несуттєво впливають на їхнє майбутнє, а місця в представницьких установах давно розподілені, що значно зменшує важливість електорального процесу. Внаслідок цього, цінність демократичного режиму стає примарною, що всерйоз підриває стабільність суспільства і держави. Одним з варіантів запобігання подібних ситуацій є підвищення ролі інших форм волевиявлення громадян (правотворча ініціатива, публічні слухання, опитування громадської думки, референдуми), оскільки сьогодні вони використовуються не так часто та ефективно, як класичні вибори. Тим часом, їх використання в інших країнах дозволяє виробити практику діалогу держави і суспільства, а думка народу, виражена за допомогою такого спілкування, значно впливає на прийняття владних рішень, що в цілому підвищує авторитетність виборчого процесу.

3. Рівень правової свідомості громадян. З точки зору виборчих стандартів, їх закріплення і реалізація, а також подальша демократизація в країні, так само як і стійкість суспільства і держави, залежать від створення відповідного демократичного клімату в суспільстві, що сприяє участі громадян в політичних процесах і викликає у них бажання бути активним суб'єктом політики і державного управління, що, багато в чому, залежить від рівня правової просвіти громадян. Зусилля, що вживаються в цій області Центральною виборчою комісією України, є недостатніми для повноцінного вирішення завдання правового виховання громадян, так як подібна робота повинна проводитися комплексно, за участю всіх державних органів з одночасним залученням громадських організацій.

Варто більш детально зупинитися на існуючих в світовій політичній практиці моделях політичної комунікації в рамках електорального процесу:

1. Циклічна модель – електоральна підтримка провідних політичних сил змінюється за певними циклами, послідовно забезпечуючи зростання і занепад стабільно існуючих політичних сил, їх почергову домінацію в електоральному просторі. Циклічна модель електоральної мінливості в найбільш явному вигляді представлена в англо-саксонських країнах: Німеччині, Іспанії, Італії, тобто в країнах з усталеною демократією. Основною умовою її існування слід визнати циклічний характер всього політичного процесу, зокрема, державного управління. М. Розік виділила три фактори електоральної мінливості, які можна віднести до головних детермінантів саме для цього типу електоральної мінливості. Це інститути, економічна поведінка та соціально-структурні особливості¹. Основним детермінуючим чинником є і висока стабільність політичних інститутів, і перш за все основних політичних організацій. Політичний процес, диференційований за бінарної схемою (будь то двопартійна система в англо-саксонських країнах або система коаліцій в континентальній Європі), з високим ступенем ефективності інтегрує нові політичні ініціативи та деякі інші флуктуації.

2. Домінантна модель – зміни електоральної підтримки не здатні стабільно впливати на переважання певної політичної сили в електоральному процесі. Дана модель електоральної мінливості є характерною для країн з ярко вираженою домінуючою партією (Скандинавія, Японія). Для домінантної моделі електоральної мінливості характерним є найбільш високий ступінь спадкоємності, який на практиці може залежати від різних факторів. У країнах Сходу в якості таких факторів виступають соціально-структурні особливості, натомість у Скандинавських країнах провідними факторами є стабільність політичного процесу і ефективна політика партій, що позиціонують себе як представників інтересів більшості суспільства. Так, домінуюча партія пропонує співпрацю малим партіям і тим самим завойовує доброзичливе ставлення їх прихильників.

3. Стохастична модель – зміни електоральної підтримки провідних політичних сил є найбільш масштабними, а динаміка мінливості електорального простору нестабільна та вкрай малопередбачувана в довгостроковій перспективі. Дану модель мінливості електоральних орієнтацій можна спостерігати в розвинених демократичних країнах в періоди тривалих і глибоких політичних криз, а також в країнах з нерозвиненими і нестабільними демократичними інститутами.

¹ Розік, М. (2017). Фактори, що впливають на зміну електоральних орієнтацій виборців у процесі виборчої кампанії. «UChoice: 4P» *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: матеріали Третьої міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.)* Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 43-48.

Однією з головних визначальних рис стохастичної моделі слід визнати слабкий зв'язок між суб'єктами політичного процесу (партіями і політиками) і виборцями. Очевидно, що в процесах взаємодії носіїв влади та суспільства явний пріоритет належить першій стороні, що значно зменшує ступінь інтерактивності процесів політичної комунікації. В основному зміни в системі електоральних орієнтацій ініціюються не самими виборцями, а політичними суб'єктами – шляхом зміни правил політичного процесу, інституційними змінами і т.д. В такій моделі не політичні суб'єкти адаптуються до електоральних орієнтацій населення, а навпаки, система актуалізації електоральних орієнтацій населення вибудовується згідно інтересів політичних суб'єктів.

Вкрай важливими факторами, що впливають на політичну комунікацію між представниками політичних сил та виборцями у рамках виборчого процесу, є соціально-економічні змінні політичної ситуації. Для того, щоб проаналізувати їх вплив на електоральну поведінку, варто звернутися до декількох джерел, які вже стали класичним в контексті вивчення цієї проблеми.

По-перше, не можна не згадати про теорію Е. Даунсі, яку вчений описав в своєму дослідженні «Економічна теорія демократії»¹. Індивід, з точки зору даного дослідника, виступає в якості суб'єкта, здатного аналізувати інформацію, надану тими чи іншими політичними силами на виборах. З цього можна зробити висновок, що індивід є раціональним суб'єктом, який прагне до максимізації прибутку і мінімізації витрат. По-друге, продовжуючи ідеї Даунсі, американські дослідники в 70-х рр. XX століття зайнялися пошуком найбільш оптимальних для ефективного виборчого процесу показників політичної, соціальної та економічної ситуації в країні. Незважаючи на величезний спектр отриманих результатів, найбільш вірогідна кореляція була знайдена між економічною складовою і виборами. По-третє, найбільш істотний поворот в аналізі змінних, що впливають на електоральну поведінку виборців, був зроблений в кінці 90-х рр, коли М. Льюїс-Бек і М. Стегмайер² вивели модель «заохочування-покарання», яка ґрунтується на попередніх дослідженнях і робить логічний висновок: «Громадяни голосують за поточну політичну силу, якщо справи в економіці йдуть добре, в іншому випадку вони голосують проти». У той же час, вчені прийшли до висновку, що не існує універсальних соціально-економічних моделей, здатних обґрунтувати особливості голосування, проте, розділивши весь світ на чотири групи, їм все ж вдалося виробити кілька унікальних змінних з високим пояснювальним потенціалом. Так, для країн Східної Європи (у тому числі й України) простежується вкрай висока кореляція між умовами праці (рівнем безробіття, середньої заробітної плати і т.д.) і голосуванням за партію – або кандидата-інкумбента.

Хоча раціоналізація вибору кандидата громадянами є необхідною умовою демократичного електорального процесу, заперечувати істотний вплив психологічного аспекту політичної комунікації неможливо. Інтерактивність, відкритість, демократичність та справедливість інформаційного обміну виникають вже на основі сформованого образу, який грає керівну роль у процесі політичної комунікації.

Політичний імідж кандидата – один з найбільш дієвих засобів впливу з усього спектра психологічних впливів. Цей аспект є головним у рамках модельної схеми Р. Ордесхока, який справедливо стверджує, що в центрі виборчої кампанії стоїть не програма, а особистість кандидата. Даний підхід з'явився не випадково, оскільки є очевидним, що одним з найважливіших умов ведення ефективної виборчої кампанії практично будь-якого рівня є формування привабливого (дієвого, ефективного) іміджу політика, кандидата на виборчу посаду. Значимість привабливого іміджу оцінюється дослідниками настільки високо, що деякі авторитетні фахівці в області виборчих технологій успіх на виборах пов'язують саме зі створенням такого іміджу, інтегруючи всі наявні умови і чинники в таку формулу: популярність кандидата + ефективний політичний імідж. На думку деяких вчених, це спрощений підхід, проте варто підкреслити, що в ньому провідна роль відводиться саме іміджу політика.

Відомий американський фахівець зі створення іміджу Р. Прайс, помічник і іміджмейкер президента США Р. Ніксона, зазначив: "Виборець реагує на образ, а не на людину. Значення має не те, що існує в реальності, а те, що проектується імідж-мейкерами, та як ця проекція сприймається виборцями. Цікавим також є й інше його висловлювання: «Вибір виборця взагалі не має відношення

¹ Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. NY: Harper & Row.

² Lewis-Beck, M., Stegmeier, M. (2000). Economic Determinants of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science*, 3.

до реальності, він викликаний лише особливою "психологічною реакцією" між виборцем і кандидатом». Як ми знаємо із психологічних досліджень, образ співрозмовника має ключову роль у подальшому сприйнятті та спілкуванні та залишає свій відбиток задовго до початку розмови, тобто інформаційного компоненту спілкування. Схожі процеси відбуваються в електоральному процесі, виборці формують ставлення до кандидата задовго до ознайомлення з його політичною програмою, попереднім досвідом, реальними можливостями тощо. Оскільки імідж є вкрай важливим фактором політичної комунікації в електоральному процесі, варто зупинитися на ньому детальніше.

Імідж (від англ. Image – образ, зображення) – сформований у масовій свідомості образ, що має характер емоційно-забарвленого стереотипу щодо певного суб'єкта (у випадку електорального процесу – кандидата на виборну посаду, політика). Американські фахівці спрощують розуміння політичного іміджу до "сильного враження, яке виникає в свідомості виборців, коли вони згадують конкретного політика". Враження також є різновидом психічного образу, проте його зміст дещо відрізняється. Враження виступає як один із елементів формування іміджу політика на перших етапах політичної комунікації із виборцями. Саме на основі емоційного, закріпленого на рівні підсвідомості враження в подальшому будується імідж політика. Варто також зазначити, що політичний імідж не є сталим та активно змінюється впродовж кар'єри внаслідок спрямованих дій зі сторони кандидата та його політичної сили, а також внаслідок незалежних від нього факторів та, що найголовніше, їх оцінки виборцями.

Відштовхуючись від розуміння психологічної сутності політичного іміджу, можна виділити його відмінні риси, які лежать в основі формування іміджу. По-перше, політичний імідж обов'язково будується під конкретну задачу (зазвичай, це перемога на виборах різного рівня). Проте іноді цілі можуть бути значно ширше (наприклад, входження в політичну еліту, політична перспектива, популярність). В такому випадку імідж формується послідовно, враховуючі як поставлені цілі, так і особливості конкретного електорату, детальний аналіз яких дозволяє корегувати політичний імідж кандидата. По-друге, імідж залежить від соціальних очікувань мас, оскільки відповідність потребам та очікуванням є необхідною умовою формування ефективного політичного іміджу.

Соціальні очікування (або експектації) – це система очікувань і вимог щодо норм виконання кандидатом політичної ролі та відповідної їй діяльності. Соціальні очікування є ще одним важливим фактором політичної комунікації електорального процесу, оскільки є специфічним різновидом соціальних санкцій, які дозволяють впорядковувати систему політичних відносин в виборчому процесі. Соціальні очікування електорату з одного дають право виборцям очікувати від кандидата конгруентної до їх потреб поведінки, а з іншого виступають фактором поведінки кандидата, змушуючи його діяти відповідно до соціальних очікувань електорату. Соціальні очікування формуються на базі невідповідності реальної ситуації сподіванням, які сформувалися у виборців на протязі їх життя, та стосуються діяльності лідерів, керівників. Якщо цей розрив збільшується, виникає потреба у зміні правлячої політичної сили та їх представників

Коли діяльність лідера оцінюється виборцями негативно, формується потреба у новому лідері, який володіє якостями, здатними забезпечувати політичну діяльність, задовольняти актуальні потреби та відповідати соціальним очікуванням. Зазвичай, образ ідеального лідера володіє якостями протилежними тим, які були характерними для попереднього представника влади. Таким чином, імідж кандидата балансує між соціальними очікуваннями і особистістю нового лідера. Корегування політичного іміджу в ту чи іншу сторону залежить від особистості кандидата або зміни тенденцій соціальних очікувань виборців. Аналіз соціальних очікувань є невід'ємною частиною будь-якої політичної кампанії, який відбувається задовго до початку процесу політичної комунікації з виборцями. Для цього проводяться соціально-психологічні і політологічні дослідження особливостей виборців та їх поточних потреб.

Актуальна соціологічна ситуація впливає на соціальні очікування електорату та формує його потреби, що також залишає відбиток на політичній комунікації виборчого процесу, задаючи вектор спілкування між кандидатом та виборцями. Наприклад, якщо поточна економічна ситуація викликає тривогу та побоювання, то соціальні очікування неодмінно будуть пов'язані з висуненням у владу сильної особистості, яка буде здатна захистити та «навести порядок». Саме тому політичний імідж кандидата, який готується до участі у виборах в такій ситуації, буде відповідати образу сильного, рішучого лідера. Його подальша комунікація також буде будуватися коло реформ та рішень, популярних у його електорату.

Можливою є й обернена ситуація, коли соціальні очікування слабкі й невиразні та на перший погляд не несуть вирішального впливу на комунікацію між електоратом та кандидатами. Проте з появою на політичному горизонті яскравої, привабливої та харизматичної особистості актуальні потреби та орієнтири суспільства формуються вслід за нею. У цьому випадку соціальні очікування формуються після появи певного орієнтира, яким може бути один з кандидатів. В цьому випадку штабом політичної сили використовується інша стратегія побудови політичного іміджу – «особистісно-орієнтовна». Хоча такий тип має великі шанси на перемогу на виборах різних рівнів, він знецінює політичні програми кандидата та інформаційний бік його політичної програми взагалі, активно впливаючи лише на емоційну сторону комунікації із виборцями та значно зменшуючи раціоналізацію вибору, яка, як ми вже казали, є невід’ємною складовою демократичної держави.

В основі політичного іміджу кандидата з однієї сторони та соціальних очікувань електорату з іншої лежить феномен політичного стереотипу. Стереотип (від грец. Stereos – твердий і typos – відбиток) – відносно стійкий та спрощений образ, що формується в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду та загальних уявлень (нерідко упереджених), прийнятих у суспільстві. Стереотипи відіграють важливу роль в оцінці людиною навколишнього світу оскільки допомагають спростити реагування на мінливу реальність, прискорити процес розуміння і сприйняття. Проте в контексті електоральних процесів стереотип це в першу чергу певна оцінка, пов’язана з психологічною установкою. Вчені вважають, що хоча будь-яка оцінка є аргументованою та заснованою на спрощеному аналізі навколишнього світу, підставою для стереотипних оцінок є в більшості випадків емоції, переживання, симпатії чи антипатії. Саме тому стереотипи формують соціальну упередженість, яка впливає на сприйняття виборцями кандидатів, політичних сил та інших представників влади. Електоральний процес виступає певним соціальним простором, в якому абстрактні уявлення пов’язуються з конкретними реальними образами. Етап обміну інформації у процесі політичної комунікації відбувається вже на основі існуючих у свідомості громадян уявлень та прогнозів. У цьому контексті доцільним буде розглянути феномен політичної реклами, яка поєднує в собі вже згадані інструменти та фактори, представляючи собою один із найпопулярніших та найвпливовіших видів політичної комунікації в електоральному процесі.

На думку дослідників, політична реклама є специфічним методом психологічного впливу на настрої виборців, оскільки в ній акумульовано й інтегровано усі інші види впливів, про які ми вже згадували. Хоча в історії електорального процесу існує безліч прикладів невдалих рекламних кампаній, пов’язано це швидше з недостатнім професіоналізмом менеджерів та директорів цих кампаній, а не з обмеженими можливостями політичної реклами як методу політичної комунікації. В межах політичної теорії наразі не існує єдиного тлумачення терміну «політична реклама», що обумовлено різноманіттям наукових підходів до його визначення.

Так, на думку української дослідниці О. Шпортько, політична реклама представляє собою заходи та способи формування думки виборців шляхом надання об’єктивної інформації, що переконує виборців у перевагах даного кандидата або політичної організації перед іншими. Політична реклама складається з об’єктивної та переконливої інформації про певну політичну особу чи організацію і емоційно впливового повідомлення¹. Незважаючи на різницю в тлумаченні суті політичної реклами, всі науковці погоджуються з тим, що вона є невід’ємною складовою передвиборчої кампанії та супроводжує вибори на усіх етапах.

Дослідник L. Kaid пропонує перенести на політичну рекламу відоме визначення А. Деймана: "Реклама – це оплачуване спрямоване та неособисте звернення, яке здійснюється через засоби масової інформації та інші види зв’язку, агітує на користь товару, марки фірми, підприємства, кандидата, уряду"². Водночас цікавою є думка Г. Агафонової, яка звертає увагу на вразливість цього доволі поширеного визначення³. По-перше, "оплачуваність" політичної реклами часто має доволі варіативний характер та не є константою, оскільки залежить від багатьох факторів. По-друге,

¹ Шпортько, О. (2007). Особливості політичної реклами як елемента комунікативного процесу. *Політичний менеджмент*, 6 (27), 96-106.

² Kaid, L. (2012). Political advertising as political marketing: A retro-forward perspective. *Journal of Political Marketing*, 11 (1-2), 29-53. DOI: <https://doi.org/10.1080/15377857.2012>.

³ Агафонова, Г. С. (2013). Доцільність використання SMM у оптимізації функціонування політичних партій в Україні. *Політологічні записки*, 7 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_10> (2022, квітень, 20).

політична реклама не завжди знеособлена, особливо у контексті існуючих тенденцій збільшення інтерактивності політичної комунікації електорального процесу.

Існуючий світовий досвід політичної боротьби засвідчує ефективність персоніфікованих звернень не лише від суб'єкта, а й до об'єкта політичного повідомлення, що дозволяє політологам відстежувати поточні соціальні тенденції та корегувати політичну кампанію. У зв'язку з цим "політична реклама" може розглядатися в ролі особливого каналу передачі інформації від комунікатора до реципієнта у ході політичної комунікації¹.

Політична реклама характеризується такими ознаками:

- дискретний характер комунікації;
- контроль керівництва політичної кампанії за процесом створення інформаційного продукту;
- рекламний продукт надходить до реципієнта прозоро та відкрито на усіх етапах;
- наявність платної основи для офіційного розміщення політичної реклами у ЗМІ.

З позицій політичної психології реклама – це специфічний спосіб впливу та формування окремих видів масової поведінки, який створюється представниками політичної еліти для досягнення своєї мети. З огляду на те, що будь-які рекламні акції, пов'язані з формуванням електоральної поведінки, значно відрізняються одна від одної через культурно-історичні, психологічні, етнічні, соціальні та інші особливості, а також залежать від характеристик політичної комунікації (суб'єкт-суб'єктний або суб'єктний-об'єктний тип), перш за все в контексті її професіоналізації. Оскільки для електорального процесу природним є розрізненість ознак такої форми політичної комунікації, політологи розглядають політичну рекламу саме з такої точки зору².

Однією з останніх тенденцій у сфері політичної комунікації електорального процесу є активне впровадження інтернет-технологій, а саме використання блогів у процесі політичної комунікації представників політичних сил із виборцями.

На сьогоднішній день можна виокремити три основних напрямки використання блогосфери для політичної комунікації:

- 1) ведення політиками персональних інтернет-журналів (або принаймні заповнення їх прес-службою політика від його імені);
- 2) використання авторитетності популярних блогерів для розповсюдження інформації про політику;
- 3) замовлення позитивних чи негативних коментарів в рамках інтернет-платформ.

Відкритий та прозорий процес політичної комунікації передбачає залучення громадян до двосторонньої дискусії і прийняття важливих суспільних рішень, у тому числі й щодо вибору оптимального кандидата на ту чи іншу посаду. Такий тип взаємодії є наслідком розвитку культури суспільства, що стає можливим за розвиненої активістської політичної культури. Ці умови передбачають налагодження комунікації між партією та електоратом, організацію дискусії щодо актуальних проблем. Для цього українські партії застосовують нові технології (створення Інтернет-сайтів, форумів тощо).

Низка науковців констатує, що соціальні мережі та блоги є повноцінною платформою обміну думками. У порівнянні з традиційними заходами нові Інтернет-технології стають не менш важливим фактором електорального процесу та представляють суттєво новий простір політичної комунікації. Для цього простору характерним є чітке висловлювання позицій, застосування інтелектуальних можливостей, швидке поширення інформації, тому електоральний отримує важливий потужний імпульс для розвитку, відходячи від класичної концепції вибору за сформованими стереотипами.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що фактори політичної комунікації мають вирішальний вплив на електоральний процес. Перетинаючись із соціальними, культурними, психологічними, економічними та іншими чинниками вони становлять складну систему, від якої залежить результат виборів. Балансуючи між застарілими формами маніпулятивного впливу та новітніми платформами відкритої, активної та двосторонньої взаємодії виборців та представників політичних партій, політична комунікація постійно змінює свою природу як у контексті глобальних світових тенденцій, так і в масштабі окремих політичних ситуацій.

¹ Dommett, K., Temple, L. (2018). Digital campaigning: The rise of facebook and satellite campaigns. *Parliamentary Affairs*, 71, 189-202. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsx056>.

² Зубченко, О. С. (2005). Електоральна культура: поняття, сутність. *Грані*, 2, 77-82.

References:

1. Lasarsfeld P., Berelson B., Guadet H. (1969). *The People's Choice*. How Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign. – New York-London, 50-51.
2. McQuail, D. (2010). *Teoriia masovoi komunikatsii* [Theory of mass communication]. Lviv: Litopys. [in Ukrainian].
3. Rumiantseva, S. V. (2015). *Prozorist vyborchoho protsesu: neobkhdnist ta naslidky vtilennia v Ukraini* [Transparency of the electoral process: the need and consequences of implementation in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Transparency of the electoral process: the need and consequences of implementation in Ukraine], 1/2 (25/26), 101-105. [in Ukrainian].
4. Khoma, N. (2003). *Vplyv politychnoi reklamy na motyvatsiiu elektoralnoi povedinky hromadian* [The influence of political advertising on the motivation of electoral behavior of citizens]. *Politychna psykholohiia* [Political Psychology]. Lviv: LihaBpres, 152-154. [in Ukrainian].
5. Zhvaniia, T. (2014). *Elektoralna povedinka: teoretychni pidkhody do vyvchennia* [Electoral behavior: theoretical approaches to the study]. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky* [Modern society: political science], 1, 39-49. [in Ukrainian].
6. Poltorak, V. (2002). *Politychni marketynh ta orhanizatsiia vyborchikh kampanii* [Political marketing and organization of election campaigns]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh* [Political marketing and organization of election campaigns], 1, 108-128. [in Ukrainian].
7. Motornyuk, T. (2010). *Vyborchi tekhnolohii SSHA: spetsyfyka ta universalnist* [Electoral technologies of the USA: specificity and universality]. *Visnyk SevNTU: Politolohiia. Sevastopolskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet. – Sevastopol* [Visnyk SevNTU: Political Science. Sevastopol National Technical University], 112, 162-166. [in Ukrainian].
8. Variy, M. (2003). *Polityko-psykholohichni peredyborchi ta vyborchi tekhnolohii* [Political and psychological pre-election and election technologies]. Elga: Nika-Center, 181-184. [in Ukrainian].
9. Rozik, M. (2017). *Fakty, shcho vplyvaiut na zminu elektoralnykh oriantatsii vybortiv u protsesi vyborchoi kampanii* [Factors influencing the change of electoral orientations of voters during the election campaign]. *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: materialy Tretoi mizhdystsylinar. nauk.-prakt. konf.* [Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: materials of the Third Interdisciplinary. scientific-practical conference]. Odesa: NU Odesa Law Academy, 43-48. [in Ukrainian].
10. Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. NY: Harper & Row.
11. Lewis-Beck, M., Stegmeier, M. (2000). Economic Determinants of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science*, 3, 12-13.
12. Shportko, O. (2007). *Osoblyvosti politychnoi reklamy yak elementa komunikatyvnoho protsesu* [Peculiarities of political advertising as an element of the communicative process]. *Politychni menedzhment* [Political Management], 6 (27), 96-106. [in Ukrainian].
13. Kaid, L. (2012). Political advertising as political marketing: A retro-forward perspective. *Journal of Political Marketing*, 11(1-2), 29-53. DOI: <https://doi.org/10.1080/15377857.2012>.
14. Ahafonova, H. (2020). *Dotsilnist vykorystannia SMM u optymizatsii funktsionuvannia politychnykh partii v Ukraini* [The expediency of using SMM in optimizing the functioning of political parties in Ukraine]. *Politolohichni zapysky* [Political science notes], 7 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_10> (2022, April, 20). [in Ukrainian].
15. Dommett, K., Temple, L. (2018). Digital campaigning: The rise of facebook and satellite campaigns. *Parliamentary Affairs*, 71, 189-202. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsx056>.
16. Zubchenko, O. (2005). *Elektoralna kultura: poniattia, sutnist* [Electoral culture: concept, essence]. *Hrani*, 2, 77-82. [in Ukrainian].

CONTEMPORARY PROBLEMS OF NATIONAL PUBLIC AND PRIVATE LAW

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.3.3

Andrii Pravdiuk, PhD in Law

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

Vinnitsia National Agrarian University, Ukraine

THE STATE AND CURRENT ISSUES OF LEGAL REGULATION OF CYBER SECURITY IN UKRAINE

The article studies urgent issues of the legal regulation of cyber security in Ukraine in view of current challenges. It is stated that under conditions of intensification of cyberattacks on the information and telecommunication systems of the state authorities of Ukraine, computer networks need reliable protection. It was determined that cyberattack and cyberterrorism are negative phenomena that cause social crises, so research and analysis of Ukrainian legislation on cybersecurity is extremely important and necessary. Due to the rapid growth of cyber risks and cyber threats, it is important to monitor the current state of cybersecurity in our country, highlight the main problems of building a national cyber defense system and identify areas for their solution. This requires an analysis of the measures that have been implemented in the field of protection of computer and telecommunications networks from cyberattacks, as well as the definition of measures needed to be implemented to create conditions for the safe operation of cyberspace. The study reveals significant political, economic and social efforts aimed to strengthen cyber resilience, which the state is making to develop national cybersecurity capabilities. Considering the purpose and objectives of the scientific article, the authors have studied in detail the legal aspect. As a result of scientific research, it has been established that the legal regulation of cyber security in Ukraine is carried out by normative acts of various legal force: the Constitution of Ukraine, laws and regulations of Ukraine. The Constitution of Ukraine contains initial provisions on the organization of security of both the national cyberspace as a whole and the virtual space of public authorities of Ukraine, which are reflected in the laws as well as normative and legal regulations of Ukraine. Analysis of the current legislation in the field of cyber security has revealed some of its imperfections. It has been found that effective cybersecurity needs to be addressed comprehensively and requires coordinated action at the national, regional and international levels to prevent, prepare, and respond to the incidents by the government, the private sector and civil society.

Keywords: cybersecurity, information law, information security, cyberspace, information society, cyber protection, cyber defense.

Relevance of research. Nowadays, the issue of the national security of the state is becoming extremely important due to the intensification of external security threats, increasing pressure in the field of economy, information policy, technology, etc. Together with the internal problems experienced by the state (imbalance of reform processes, etc.), this situation requires systematic comprehensive efforts to neutralize these threats, especially in the information environment. It is the information space and resources, information technology and infrastructure that have the greatest impact on solving these problems.

Current realities show that cyber threats are evolving at the accelerated pace, cybercrime is becoming more sophisticated, better organized and transnational. This is caused by the fact that the Internet, digital services, information and communication technologies (ICTs) have become an integral part of the global economy, from e-document management, online shopping, and online banking to the Internet of things and smart systems of the enterprise management. While the dependence on ICT use in business and

entrepreneurship is growing, cyber risks and cyber threats are also increasing, which requires early response to prevent or address them and awareness of the risk factors of all stakeholders¹. Hence, the security of national cyberspace, which requires the introduction of the latest technological advances, as well as the administrative efficiency of the state and the private sector, is fundamental to the implementation of our strategy. A technocratic approach to cyberspace alone is not enough to solve problems that arise. Broad tools for effective coercive measures need to be developed to prevent possible escalation and to contain deterrence from hostile structures. On the other hand, educational work should continue on an ongoing basis².

Analysis of recent research and publications shows that the problem of legal regulation of cybersecurity has been studied by I. V. Diorditsa, V. A. Lipkan, E. A. Tymoshenko, A. L. Pravdiuk, B. A. Kormych, I. P. Kushnir, Yu.E. Maksymenko, M.A. Strelbitskyi, O.K. Yudina and others. However, despite a large number of publications on this issue, the state and legal regulation of cybersecurity in Ukraine still requires further research.

The purpose and objectives of the scientific article is to study the current state of legal regulation of cybersecurity in Ukraine and identify current issues that need to be addressed.

Presentation of materials. The growth of modern society is closely related to the prevention of various threats that increase during the reform of any sphere of society³. Professor Oleksandr Korystin argues that the issue of combating hybrid threats in the information sphere, in particular in cyberspace, covers the problems of the national security quite widely and comprehensively. This, above all, requires a substantial analysis of the situation, the study of factors that cause inability to respond effectively in order to counter hybrid threats, in particular the rights and freedoms of citizens and the interests of society and the state.

In addition, the objectivity and validity of the research results requires an appropriate methodological framework, acceptability of the data used in the analysis, and the sources which they come from. Today, under conditions of information society development, cybernetic security, or cybersecurity, is a necessary and important condition for the functioning and development of the information society. Given the constant integration and globalization processes in the world, the leading states of the world are already paying much more attention to the issues of the search for protection and countering cyber threats, both internal and external. For this purpose, there are being developed national cybersecurity systems that can bring together many systems, authorities and the private sector to combat such threats⁴.

In 2013, the European Union adopted the Cyber Security Strategy targeted at the open, reliable and secure cyberspace. It includes measures to achieve cyber resilience, significantly reduce cybercrime, develop a cyber defense policy related to the Common Security and Defense Policy, develop production and technological resources for cybersecurity, create a coherent international cyberspace policy for the EU and promote EU core values. Immediately after the publication of the Strategy, the work on the relevant directive was started. It is important to emphasize that this document was developed not separately from other areas, but as part of the Digital Single Market Strategy, on the one hand, and part of the European Agenda on Security, on the other. Both the Strategy and Agenda were published in the spring of 2015. In July 2016 the European Commission presented "Additional measures on promoting the cybersecurity industry development", and on July 6, 2016 the EU Directive on the measures aimed to ensure a high overall level of security of the network and information systems throughout the European Union was adopted⁵.

Cybersecurity is a strategic issue of the national importance, among the EU member states cybersecurity strategies have been adopted by Sweden (2008), Estonia (2008), Finland (2008), Slovakia (2008), Czech Republic (2011), France (2011), Germany (2011), Lithuania (2011), Luxembourg (2011),

¹ Трофименко, О., Прокоп, Ю., Логінова, Н., Задерейко, О. (2019). Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. *Захист інформації*, 21 (3), 150-157. DOI: 10.18372/24107840/21/13951.

² Тарасюк, А. В. (2021). Теоретико-правові основи забезпечення кібербезпеки України: *автореферат дисертації доктора юридичних наук*. Київ: Національний авіаційний університет.

³ Користіна, О. Є. (ред.) (2015). *Протидія відмиванню коштів: міжнародні стандарти, зарубіжний досвід, адміністративно-правові, кримінологічні, кримінально-правові, криміналістичні засади та система фінансового моніторингу в Україні*. Київ: Скіф.

⁴ Кондратюк, М. В. (2019). Кібербезпека України в системі національної безпеки. *Право і суспільство*, 6 (2), 42-48. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-7>.

⁵ European Union Website (2017). *An Open, Safe and Secure Cyberspace* <http://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf> (2022, April, 11).

and the Netherlands (2011). The list of countries clearly shows that the problem of cybersecurity is recognized worldwide as an important one. In particular, Estonia is one of the European leaders in the field of cybersecurity and the NATO Cyber Security Center is located in Tallinn. On November 25, 2016, during the visit of the Center, President Kersti Kaljulaid claimed, “There is no doubt that cyberspace as a battlefield can be compared to the sea, air and water”¹.

In particular, 27 NATO member states, the European Union (EU), 12 non-NATO European countries and 38 other countries have currently adopted national cybersecurity strategies. It can be stated that in 2022 Ukraine joined the cyber center at NATO, which enables to exchange experience in the field of cyber security between Ukraine and other member states of the center. Being located in Tallinn, CCDCOE is a NATO-accredited cybersecurity and analytical center specializing in interdisciplinary applied research, analysis, information exchange, and cybersecurity training².

Nowadays, the EU has faced a shortage of qualified ICT professionals and especially cybersecurity experts. The proposal of the EU budget for 2021-2027 emphasizes the development of digital skills, especially in the field of cybersecurity. The European Commission has invested more than € 63.5 million in four pilot projects to lay the groundwork for a European network of cybersecurity expertise centers to strengthen cybersecurity research and coordination in the EU. Four pilots, CONCORDIA, ECHO, SPARTA and CyberSec4Europe, are aimed at contributing to the Joint European Roadmap for Cyber Security and Innovation since 2020 and the European Cyber Security Strategy for Industry. In addition, they will assist the EU in identifying and testing management models for the European network of experts in the field of advanced cybersecurity technology centers³.

It is worth noting that in Ukraine the issue of training specialists in the field of cybersecurity is also quite urgent. Accelerating the pace of technological development of society has led to a significant lag of higher education from the growing demands of the market, both in the field of information technology and cybersecurity. Accessibility, level and quality of education, along with indicators such as GDP per capita and life expectancy are one of the three internationally accepted indicators of the Human Development Index in the annual UN assessment of life quality in the world⁴.

Ukrainian universities train specialists in specialty 125 Cybersecurity, but in different specializations with the focus on cybersecurity management, on the legal aspects, and on the technical training. In our University there has been selected the way of training within the specialty standard in order to provide enhanced training in programming. The inclusion of courses on ethical hacking will be a logical continuation of training specialists who are good at programming. Such coordination will, firstly, raise the level of training in Ukraine through the international cooperation, and secondly, combat cybercrime together with experts from different countries, because, unlike real space, cyberspace has no state borders⁵. In its turn, in modern conditions, training in cybersecurity cannot be limited to obtaining higher education in the educational institution in the relevant specialty. Competitiveness and professionalism must be constantly increased on the basis of the “concept of lifelong learning”, the multiplicity of forms and methods of which opens another promising area for the intersectoral cybersecurity public and private partnership. There are several options for activities in this direction, including postgraduate training in cybersecurity-related specialties, the use of nonlinear training, the use of potential non-formal education to improve the skills of practitioners through cyber-training, seminars, international internships, etc⁶. The need

¹ Lawtrend – Исследования Образование Действия (2022). *Кибербезопасность: рекомендации для ЕС* <<http://www.lawtrend.org/information-access/blog-information-access/kiberbezopasnost-rekomendatsii-dlya-es>> (2022, April, 11).

² Українська правда (2022). *Україна приєдналася до кіберцентру при НАТО – крок, який раніше блокувала Угорщина* <<https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/5/7328456/>> (2022, April, 11).

³ Lawtrend – Исследования Образование Действия (2022). *Кибербезопасность: рекомендации для ЕС* <<http://www.lawtrend.org/information-access/blog-information-access/kiberbezopasnost-rekomendatsii-dlya-es>> (2022, April, 11).

⁴ Куценко, В. І. (2011). Перспективи розвитку системи підготовки кадрів : пошук альтернативи. *Ефективна економіка*, 1.

⁵ Пашорін, В. І. (2019). Термінологічні та освітні аспекти кібербезпеки. *Безпека соціально-економічних процесів в кіберпросторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 27 березня 2019 р.)* Київ: Київський національно торгово-економічний університет.

⁶ Дубов, Д. (2018). Державно-приватне партнерство у сфері кібербезпеки: міжнародний досвід та можливості для України. *Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень*. Київ.

for further development of the system of training in the field of cybersecurity is also evidenced by the regulations that have been recently adopted by the Government that are aimed at ensuring the functioning of the national cybersecurity system. Thus, in December 2021, the Regulations on the Organizational and Technical Model of Cyber Defense were approved (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 29, 2021 No 1426¹).

In Ukraine, legal regulation of cybersecurity measures was mainly determined by the requirements of Euro-Atlantic integration and stemmed from the doctrines, strategies and guidelines of NATO and the EU, so it is advisable to analyze the state of regulation at the level of strategic planning documents in Ukraine's national security². According to Article 25 of the Law of Ukraine "On the National Security of Ukraine"³, the purpose of planning in the areas of the national security and defense is to ensure implementation of the state policy in these areas by developing strategies, concepts, programs, plans for security and defense, resource management and efficient allocation. These documents are mandatory and the basis for the development of specific programs by the components of the state national security policy.

In Ukraine, cybersecurity is considered as a component of the national security. The Cyber Security Strategy of Ukraine was approved by the Decree of the President of Ukraine of December 30, 2021⁴. This Strategy is based on the provisions of the Convention on Cybercrime, ratified by the Law of Ukraine of September 7, 2005 No 2824-IV⁵, legislation on the national security, legislation on domestic and foreign policy, electronic communications, protection of the state information resources and other protected information, as well as aimed at implementation by 2022. The National Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine on May 26, 2015 No 287 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 "On the National Security Strategy of Ukraine". The Cyber Security Strategy of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on March 15, 2016⁶, the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cyber Security of Ukraine", adopted on October 5, 2017, laid down the general principles of building the national cybersecurity system, and defined the main tasks and competencies of cybersecurity actors.

The Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cyber Security of Ukraine", adopted on October 5, 2017, laid down the general principles of building a national cybersecurity system, as well as defined the main tasks and competencies of cybersecurity actors.

According to Article 1 of the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cyber Security of Ukraine" of October 5, 2017, protection of information in cyberspace is nothing but a set of organizational, legal, engineering and technical measures, as well as measures of cryptographic and technical protection of information aimed at preventing cyber incidents, detection and protection against cyberattacks, elimination of their consequences, restoration of stability and reliability of functioning of communication, technological systems⁷.

Cybercrime is not limited to crimes committed on the global Internet. It applies to all types of crimes committed in the information and telecommunications sphere, where information, information resources, information technology can be the subject (purpose) of criminal encroachments, the environment in which offenses are committed, and the means or instrument of crime. This approach is more successful and

¹ *Постанова про затвердження Положення про організаційно-технічну модель кіберзахисту, 2021* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1426-2021-%D0%BF#Text>> (2022, April, 11).

² Довгань, О., Доронін, І. (2017). Розвиток законодавства у сфері кібербезпеки: інформаційно правове дослідження. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Економіка і право*, 32, 91-101.

³ *Закон України Про національну безпеку України, 2021* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>> (2022, April, 11).

⁴ *Стратегія кібербезпеки України, 2022* (Президент України). *Офіційний сайт Президента України* <<https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289>> (2022, April, 11).

⁵ *Закон України Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність, 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575> (2022, April, 11).

⁶ *Стратегія кібербезпеки України, 2022* (Президент України). *Офіційний сайт Президента України* <<https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289>> (2022, April, 11).

⁷ *Закон України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України, 2017* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>> (2022, April, 11).

reasonable in terms of the nature of cyberspace, which is formed by all possible local and global information and telecommunications networks, although the Internet is predominant among them¹. In general, according to certain characteristics and features of the sphere of distribution and influence, cybercrime can be characterized as an economic, political and discriminatory offense, which manifests itself in various forms, including illegal political struggle, financial fraud, etc.; in the form of information, the dissemination of which is potentially harmful as it relates to, for example, illicit trafficking in weapons, explosives, explosive devices, their manufacture, trafficking in human beings, human organs, drugs, psychotropic substances, prescriptions for their production, etc².

Information security is a well-developed branch of science and technology that offers a wide range of different means of data protection. However, no single tool provides the required level of protection for information systems. Protection (security) at the required level is possible only if comprehensive complementary measures are taken, namely normative and legal ones, administrative ones, special equipment and software³.

The use of the Internet and information technology opens up endless possibilities for humanity, as well as causes new serious threats. More and more information is moving online, and according to the latest estimates, there are already more than 20 billion devices connected to the Internet in the world, which is several times more than the population of the Earth. Billions of gigabytes of various information are also collected on servers. The world is becoming open, and such rapid growth requires the formation of “game rules”⁴. Cyberspace has become a very important part of modern life. It solves many social problems, has a great impact on the economy and innovation, etc. Due to this, cyberspace is very promising for the development, and at the same time it is the main target for attackers. Cyberattacks on information infrastructure have become a real threat, and countering these attacks is one of the main challenges for risk management.

Having defined cyberspace as a new habitat of modern man, its key characteristics should be specified. One of such characteristics is its virtuality. Modern use of the concept of “virtuality” goes beyond the field of computer science and computer technology. The terms “virtual corporation”, “virtual money”, “virtual democracy”, “virtual learning”, etc., which seemed to be unrealistic until recently, have entered everyday life. Thus, virtual reality is becoming as objective as possible, extremely specific and tangible. Virtuality is not the opposite of reality. However, virtuality means that something in cyberspace may not be what it seems to be⁵. Thus, cyberspace, being a virtual place, is not a place in the usual sense when the place or space for interaction is limited by the space and time frames.

The cross-border nature of cyberspace, its dependence on complex information technologies, active use of cyberspace sites and services by all segments of the population identify new opportunities, but also cause new threats, including: a) harm to the rights, interests and lives of individuals, organizations, government agencies; b) cyberattacks against information resources by cybercriminals and cyberterrorists; c) the use of cyber weapons in war and cyber wars, including those that accompany traditional hostilities⁶.

Despite all public calls for the peaceful use of cyberspace in the interests of all people and nations, the governments of the same countries that are calling for this have actively joined the cyber-disarmament race, reproducing the classic “security dilemma” on a qualitatively new basis. This means that against the background of complex and contradictory global processes of political, economic and social development,

¹ Веселова, С. Ю. (2021) Адміністративно-правові основи кібербезпеки в умовах гібридної війни: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Одеса: Одеський Державний Університет Внутрішніх Справ.

² Довгань, О. Д., Доронін, І. М. (2017). *Ескалація кіберзагроз національним інтересам України та правові аспекти кіберзахисту*. Київ: АртЕк.

³ Ромашко, С. М. (2007). *Опорний конспект лекцій з дисципліни "Інформаційні системи в менеджменті"* <http://www.dut.edu.ua/uploads/l_1937_18003221.pdf> (2022, April, 11).

⁴ Сліпченко, Т. (2020). Кібербезпека як складова системи захисту національної безпеки: європейський досвід. *Актуальні проблеми правознавства*, 1 (21). DOI: 10.35774/app2020.01.128.

⁵ Гайдук, О. В. (2019). Кіберпростір як площадка та інструмент впливу на соціально-економічні процеси. *Безпека соціально-економічних процесів в кіберпросторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 27 березня 2019 р.) Київ: Київський національно торговельно-економічний університет.

⁶ Павленко, В. С. (2021). Сутність кібербезпеки у теорії інформаційного права. *Право та державне управління*, 2, 28-33. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.4>.

cyberspace is becoming a space of the Cold War v 2.0, i.e. the basis of a new confrontation of key geopolitical actors, which will take place mainly in cyberspace¹.

During the war, the Internet is becoming a powerful weapon, which is significantly enhanced by artificial intelligence technologies. Cyber weapons include a wide range of technical and software tools, which are often aimed at the use of vulnerabilities in data transmission systems².

It is worth recalling that the countries of the North Atlantic Alliance refer cyberattacks to the main modern hybrid threats. Cyberspace is an operational zone of hostilities on a par with land, sea and air. Cyber defense is recognized as an important element of collective defense ("cyberattack may lead to the application of the provision on collective defense (Article 5 of the NATO Treaty)"³.

Since 2020, 5G technology has been introduced, which could lead to a faster and more expanded network of IoT devices. This innovation has immediately led to major DDoS attacks and new cybersecurity challenges. A characteristic trend in the field of modern cyber threats is software upgrades. The main threat is that unprotected vulnerabilities are a major cause of systemic trade-offs. Support for Windows 7 ended on January 14, 2020, leading to more unsupported and unprotected obsolete systems and, as a result, there may be prone to attacks, as was the case with the WannaCry ransomware attack, which has plagued many organizations for irregular operating system updates and the use of obsolete and unsupported operating systems such as Windows XP (and soon this may be Windows 7)⁴.

In Ukraine, the majority of incidents involve the distribution of malicious software to the public sector. According to the State Special Communications Service, during mid-February and early March, Ukrainian organizations suffered about 2,800 cyberattacks, and the historical record for the day in Ukraine was 271 DDoS attacks. Thus, to be compared: there were 2,200 cyberattacks in 2021. Their number has increased 5 times over the last three years. Top 5 cyberattacks of the 21st century confirm the importance of cybersecurity of business of any size and domain in the information society. As reported by Microsoft, since October 2021, 19% of cyberattacks in the world have been directed against Ukraine. It ranks the second after the United States. In its turn, 98% of all cyberattacks use a human factor and are intended for untrained users and business management⁵.

According to the latest research, the percentage of computers infected with malware in Ukraine is one of the highest in the world and amounts to 28.7%, i.e. one in three computers is infected with malware. Under such conditions, it is extremely important to use a set of software and hardware that would ensure an acceptable level of infrastructure security, namely: effective and reliable antivirus software, intrusion prevention systems, internetwork screens, modules for the device control and Internet access, systems for data encryption, mobile device management, protection of mail servers and collaboration systems, etc. Regular intrusion testing and configuration verification (on your own or with the help of external organizations) will allow you to detect configuration errors before hackers gain access to the user's server or computer⁶.

Current ability to access everything connected to the Internet is a luxury we can't afford to lose. However, the more people use online systems, the more cyber threats they have. One of the most vulnerable places of the virtual world is a mobile phone with access to social networks, messengers, and dozens of mobile applications, often of unknown origin, where people easily share private information that, at first glance, is not critical⁷.

It should be noted that a large part of Ukrainian society neglects the calls of the military, and in particular the Ministry of Defense of Ukraine, which clearly warns on its official website and notes that

¹ Дубов, Д. (2014). *Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва*. Київ: НІСД.

² Біленчук, П., Кулик, В. (2018). Стратегія забезпечення кібербезпеки в гібридній війні. *Lexinform* <<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/strategiya-zabezpechennyakiberbezpeky-v-gibrydnij-vijni/>> (2022, April, 11).

³ NATO (2022). *Колективна оборона – Стаття 5* <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm> (2022, April, 11).

⁴ Пікус, Р. В., Бабенко, Ю. Л. (2022). Кіберстрахування: нові можливості для страхового ринку України. *Економіка та держава*, 2, 134-140. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.134.

⁵ Підгайна, Є. (2022). Кібербезпека для бізнесу під час війни: як завадити шкідливому трафіку, фішинговим атакам, зараженню вірусами та іншим загрозам. *Mind* <<https://mind.ua/publications/20238234-kiberbezpeka-dlya-biznesu-pid-chas-vijni-yak-zavaditi-shkidlivomu-trafiku-fishingovim-atakam-zarazhennyu>> (2022, April, 11).

⁶ Bischoff, P. (2021). "Which countries have the worst (and best) cybersecurity?" *Comparitech* <<https://www.comparitech.com/blog/vpnprivacy/cybersecurity-by-country/>> (2022, April, 11).

⁷ Аушев, Є. (2020). Безпека в інтернеті: найпростіші правила захисту даних. *Сайт BBC News Україна* <<https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-51444737>> (2022, April, 11).

social networks give the website administration the opportunity to collect information about personal data without the knowledge of the individuals as it is impossible to track collection of relevant information in such systems. Posting photos on the social network page with weapons or military equipment, providing information about the location of even one soldier can lead to the loss of an entire unit¹, photos of the movement of military units of the Armed Forces of Ukraine have been published and unfortunately continue to be published. Therefore, in our opinion, though with a very long delay as it should have been done in 2014, Ukraine passed the law No 2160-IX, which introduced criminal liability for taking photos and videos of the movement of the Ukrainian military. It has to supplement the Criminal Code of Ukraine with a new Article 114-2 “Unauthorized Dissemination of Information on the Sending, Transfer of International Military Assistance to Ukraine, Movement, Transfer or Deployment of the Armed Forces of Ukraine or Other Military Units of Ukraine Committed in Martial Law or State of Emergency”².

The results show that the consistent development of the legal framework in 2016-2022 and the development of a cyber defense strategy for 2021-2025 have had a positive impact on the institution building and detection of cybercrime in Ukraine. Building cooperation with developed countries (USA) has helped to fight cybercrime by facilitating US law enforcement investigations. This means that international experience is effective for developing countries as a way to quickly understand the threats and risks of cybercrime³.

In addition to the positive dynamics of development of legislation in the field of cybersecurity, it should be noted that it is necessary to harmonize national legislation with the international standards. In particular, the legislation of Ukraine does not provide definitions of such terms as “user of services”, “data on the movement of information” and “electronic evidence” and does not regulate “urgent storage of computer data stored”, “urgent storage and partial disclosure of data on the information flow”, which hinders effective implementation of provisions of the Budapest Convention and limits the possibilities of mutual assistance with other countries in the field of cybercrime prevention and combating cybercrime⁴. We share the opinion of scientists who argue that it is necessary to improve public administration in the security and defense sector, including the systems for cybersecurity, information protection and security of information resources; it is important to strengthen the capabilities of intelligence and counterintelligence bodies by creating organizational, logistical and financial conditions for concentrating their operational capabilities on the priority areas of operational and service activities, strengthening the capacity of cybersecurity actors to effectively combat cyber threats of military nature, cyberespionage, cyberterrorism and cybercrime, strengthening the institutional and technical capabilities of such entities, deepening international cooperation in this area⁵.

Conclusions. In times of war, the problem of guaranteeing information security through the spread of various types of cyber threats becomes a matter of the national security, the issue of every citizen and society as a whole, so it is a strategic problem of the state that requires a comprehensive system to support cybersecurity and information sovereignty, establish strategic communication of the subjects of the national cybersecurity system, build capabilities to counter cyber threats, form appropriate infrastructure of the domestic information space. The legislator is obliged to pursue a policy of anticipation and immediate response to the dynamic changes taking place in cyberspace, to develop and implement effective

¹ Офіційний веб сайт Міністерства оборони України (2016). *Правила інформаційної та кібернетичної безпеки в зоні проведення АТО* <<https://www.mil.gov.ua/ukbs/pravila-informacizijnoi-ta-kibernetichnoi-bezpeki-v-zoni-provedennya-ato.html>> (2022, April, 11).

² Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану, 2022 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-%D0%86%D0%A5#Text>> (2022, April, 11).

³ Pravdiuk, A., Gerasymenko, I., Tykhonova, O. (2021). Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21 (6), 181-186.

⁴ Тарасюк, А. В. (2020). Пріоритети правового забезпечення кібербезпеки в Україні на сучасному етапі. *Прикарпатський юридичний вісник*, 1(30), 133-136. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(30\).532](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(30).532). (2022, April, 11).

⁵ Грібєдов, С.М. (2021). Удосконалення державного планування у сфері забезпечення кібербезпеки в умовах гібридних загроз. *Інформація та право*, 1(36), 114-122.

means and tools of possible response to aggression in cyberspace, which can be used as a means of deterring military conflicts and threats in cyberspace.

Under conditions of globalization of cyber threats, it is reasonable to unify approaches to legal regulation in the field of cybersecurity and standardize security measures for effective cooperation and coordination of efforts at the national and international levels.

Aspirations of Ukraine for the European integration oblige to improve national legislation in the field of cybersecurity, taking into account the terms of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the EU and Member States, on the other. Implementing the experience and best practices of EU countries and NATO standards should be a priority. It should be noted that the problem of effective cybersecurity will be solved only through the coordinated action at the national, regional and international levels, so in our opinion it is an indisputable fact that today laws must meet the requirements of the modern level of technology development.

References:

1. Trofymenko, O., Prokop, Yu., Lohinova, N., Zadereyko, O. (2019). Kiberbezpeka Ukrayiny: analiz suchasnoho stanu [Cybersecurity of Ukraine: analysis of the current state]. *Zakhyst informatsiyi* [Information protection], 21 (3), 150-157. DOI: 10.18372/24107840/21/13951 [in Ukrainian].
2. Tarasyuk, A. V. (2021). Theoretical and legal bases of cybersecurity of Ukraine [Theoretical and legal bases of cybersecurity of Ukraine]: *abstract of the dissertation of the doctor of legal sciences* [abstract of the dissertation of the doctor of legal sciences]. Kyiv: National Aviation University. [in Ukrainian].
3. Korystin, O.Ye. (eds.) (2015). *Protydia vidmyvaniu koshtiv: mizhnarodni standarty, zarubizhnyi dosvid, administratyvno-pravovi, kryminolohichni, kryminalno-pravovi, kryminalistychni zasady ta systema finansovoho monitorynhu v Ukraini* [Anti-money laundering: international standards, foreign experience, administrative-legal, criminological, criminal-law, forensic principles and the system of financial monitoring in Ukraine]. Kyiv: Skif. [in Ukrainian].
4. Kovalchuk, T., Korystin, O., Svirydiuk, N. (2019). Hibrydni zahrozy u sektori tsyvilnoi bezpeky v Ukraini [Hybrid threats in the civil security sector in Ukraine.]. *Nauka i pravookhoronna* [Science and law enforcement], 3 (45), 69-79. DOI: <https://doi.org/10.36486/np>. [in Ukrainian].
5. Kondratiuk, M. (2019). Kiberbezpeka Ukrainy v systemi natsionalnoi bezpeky [Cybersecurity of Ukraine in the national security system]. *Pravo i suspilstvo* [Law and society], 6 (2), 42-48. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-7>. [in Ukrainian].
6. European Union Websites (2017). *Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace* <http://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf> (2022, April, 11).
7. Lawtrend – Issledovaniya Obrazovaniye Deystviya (2022) [Lawtrend – Research Education Action (2022)]. *Kiberbezopasnost: rekomendatsii dlya YeS* [Cybersecurity: Recommendations for the EU] <<http://www.lawtrend.org/information-access/blog-information-access/kiberbezopasnost-rekomendatsii-dlya-es>> (2022, April, 11). [in Russian].
8. Lohinova, N. I. (2016). Pravovi osnovy kiberbezpeky v Ukraini [Legal bases of cybersecurity in Ukraine]. *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku derzhavy ta prav v umovakh yevrointehratsii* [Legal and institutional mechanisms for ensuring state and rights development in the conditions of European integration: Proceedings from the International Scientific and Practical Conference], 1, 575-577. [in Ukrainian].
9. Ukrayinska pravda (2022) [Ukrainian Truth (2022)]. *Ukrayina pryednalasya do kibertsentru pry NATO – krok, yakyy ranishe blokuvala Uhorshchyna* [Ukraine has joined NATO's cyber center, a move previously blocked by Hungary] <<https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/5/7328456/>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
10. Kutsenko, V. I. (2011). Perspektyvy rozvytku systemy pidhotovky kadriv: poshuk alternatyvy [Prospects for the development of the training system: finding an alternative]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], 1. [in Ukrainian].
11. Pashorin, V. I. (2019). Terminolohichni ta osvithni aspekty kiberbezpeky [Terminological and educational aspects of cybersecurity]. *Bezpeka sotsialno-ekonomichnykh protsesiv v kiberprostori: materialy Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (Kyiv, 27 berezhnya 2019 r.) [Security of socio-economic processes in cyberspace: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, March 27, 2019)]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, 28-30. [in Ukrainian].
12. Dubov, D. (2018). *Derzhavno pryvatne partnerstvo u sferi kiberbezpeky: mizhnarodnyi dosvid ta mozhlyvosti dlia Ukrainy* [Public Private Partnership in Cybersecurity: International Experience and Opportunities for Ukraine]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
13. *Postanova pro zatverdzhennya Polozhennya pro orhanizatsiyno-tekhnichnu model' kiberzakhystu, 2021* (Kabinet Ministriv Ukrayiny) [Resolution on approval of the Regulation on the organizational and technical model of cyber defense, 2021 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*

- [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1426-2021-%D0%BF#Text>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
14. Dovhan, O., Doronin, I. (2017). Rozvytok zakonodavstva u sferi kiberbezpeky: informatsiino pravove doslidzhennia [Development of cybersecurity legislation: information and legal research]. *Naukovy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanov. Ekonomika i pravo* [Scientific Journal of the National Pedagogical University named after MP Dragomanov. Economics and law], 32, 91-101. [in Ukrainian].
 15. *Zakon Ukrayiny Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny, 2021* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Law of Ukraine on National Security of Ukraine, 2021 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2429-19>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 16. *Stratehiya kiberbezpeky Ukrayiny, 2022* (Prezydent Ukrayiny) [Cybersecurity Strategy of Ukraine, 2022 (President of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Prezidenta Ukrayiny* [Official site of the President of Ukraine] <<https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 17. *Zakon Ukrayiny Pro ratyfikatsiyu Konventsii pro kiberzlochynnist, 2005* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Law of Ukraine on Ratification of the Cybercrime Convention, 2005 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 18. *Zakon Ukrayiny Pro osnovni zasady zabezpechennya kiberbezpeky Ukrayiny, 2017* (Verkhovna Rada Ukrayiny). *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 19. Veselova, S. Yu. (2021). Administratyvno-pravovi osnovy kiberbezpeky v umovakh hibrydnoyi viyny [Administrative and legal bases of cybersecurity in the conditions of hybrid war]: *dysertatsiya na здобуття naukovoho stupenya doktora yurydychnykh nauk* [the dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences]. Odesa: Odessa State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
 20. Dovgan, O. D., Doronin, I. M. (2017). *Eskalatsiya kiberzahroz natsionalnym interesam Ukrayiny ta pravovi aspekty kiberzakhystu* [Escalation of cyber threats to the national interests of Ukraine and legal aspects of cyber defense]. Kyiv: ArtEk. [in Ukrainian].
 21. Romashko, S. (2007). *Oporny konspekt lektii z dystsypliny "Informatsiini systemy v menedzhmenti"* [Reference syllabus of lectures on the subject "Information Systems in Management"] <http://www.dut.edu.ua/uploads/l_1937_18003221.pdf> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 22. Slipchenko, T. (2020). Kiberbezpeka yak skladova systemy zakhystu natsionalnoi bezpeky: yevropeyskyi dosvid [Cybersecurity as a component of the national security protection system: European experience]. *Aktualni problemy pravoznavstva, 1* (21). DOI: 10.35774/app2020.01.128> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 23. Haiduk, O. (2019). Kiberprostir yak ploshchadka ta instrument vplyvu na sotsialno-ekonomichni protsesy [Cyberspace as a platform and tool for influencing socio-economic processes]. *Bezpeka sotsialno-ekonomichnykh protsesiv v kiberprostori: materialy Vseukrayinkoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (Kyiv, 27 bereznya 2019 r.) [Security of socio-economic processes in cyberspace: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, March 27, 2019)]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, 28-30. [in Ukrainian].
 24. Pavlenko, V. (2021). Sutnist kiberbezpeky u teorii informatsiinoho prava [The essence of cybersecurity in the theory of information law]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia* [Law and public administration], 2, 28-33. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.4>. [in Ukrainian].
 25. Dubov, D. (2014). *Kiberprostir yak novyi vymir heopolitychnoho superyntstva: Monohrafiia* [Cyberspace as a new dimension of geopolitical rivalry: monograph] Kyiv: NISS.[in Ukrainian].
 26. Bilenchuk, P., Kulyk, V. (2018). Stratehiia zabezpechennia kiberbezpeky v hibrydnoi viini [Cybersecurity strategy in hybrid warfare]. *Lexinform* <<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/strategiya-zabezpechennyakiberbezpeky-v-gibrydniy-vijni/>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 27. NATO (2022). *Kolektyvna oborona – Statyia 5* [Collective defense – Article 5] <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm> [in Ukrainian].
 28. Pikus, R., Babenko, Yu. (2022). Kiberstrakhuvannia: novi mozhlyvosti dlia strakhovoho rynku Ukrainy [Cyber insurance: new opportunities for the insurance market of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 2, 134-140. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.134. [in Ukrainian].
 29. Pidhaina, E. (2022). Kiberbezpeka dlya biznesu pid chas viyny: yak zavadyty shkidlyvomu trafiku, fishynhovym atakam, zarazhennyu virusamy ta inshym zahrozam [Cybersecurity for business during the war: how to prevent harmful traffic, phishing attacks, virus infections and other threats]. *Mind* <<https://mind.ua/publications/20238234-kiberbezpeka-dlya-biznesu-pid-chas-vijni-yak-zavaditi-shkidlivomu-trafiku-fishingovim-atakam-zarazhennyu>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
 30. Bischoff, P. (2021). "Which countries have the worst (and best) cybersecurity?" *Comparitech* <<https://www.comparitech.com/blog/vpnprivacy/cybersecurity-by-country/>> (2022, April, 11). [in English].
 31. Aushev, E. (2020). Bezpeka v interneti: nayprostishi pravyla zakhystu danykh. [Internet security: the simplest rules of data protection]. *Sayt BBC News Ukrayina* [BBC News Ukraine website] <<https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-51444737>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].

32. Official website of the Ministry of Defense of Ukraine (2016). *Pravyla informatsiynoyi ta kibernetichnoyi bezpeky v zoni provedennya ATO* [Rules of information and cyber security in the area of anti-terrorist operation] <<https://www.mil.gov.ua/ukbs/pravila-informacijnai-ta-kibernetichnoi-bezpeki-v-zoni-provedennya-ato.html>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
33. *Zakon Ukrainy Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo zabezpechennya protydyi nesanktsionovanomu poshyrennyu informatsiyi pro napravlennya, peremishchennya zbroji, ozbrojennya ta boyovykh prypasiv v Ukrainu, rukh, peremishchennya abo rozmishchennya Zbroynykh Syl Ukrainy chy inshykh utvorenykh vidpovidno do zakoniv Ukrainy viyskovykh formuvan, vchynenom u umovakh voyennoho abo nadzvychaynoho stanu, 2022* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law of Ukraine on Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to Counteract Unauthorized Dissemination of Information on Sending, Moving Weapons, Weapons and Ammunition to Ukraine, Movement, Movement or Deployment of the Armed Forces of Ukraine or Other Military Formations under martial law or state of emergency, 2022 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-%D0%86%D0%A5#Text>> (2022, April, 11). [in Ukrainian].
34. Pravdiuk, A., Gerasymenko, I., Tykhonova, O. (2021). Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21 (6), 181-186.
35. Tarasiuk, A. (2020) Prioritety pravovoho zabezpechennia kiberbezpeky v Ukraini na suchasnomu etapi [Priorities of legal support of cybersecurity in Ukraine at the present stage.] *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk* [Prykarpattia Legal Bulletin], 1(30), 133-136. DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(30\).532](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(30).532). [in Ukrainian].
36. Hriboyedov, S.M. (2021). Udoshkonalennya derzhavnoho planuvannya u sferi zabezpechennya kiberbezpeky v umovakh hibrydnykh zahroz [Improving state planning in the field of cybersecurity in the context of hybrid threats]. *Informatsiya ta pravo* [Information and law], 1(36), 114-122. [in Ukrainian].

DOI: 10.46340/eppd.2022.9.3.4

Oksana Bryskovska

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6902-9969>

National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Oleksandr Avramenko

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8431-3260>

National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE SEARCH DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD RELATED TO THE FALSIFICATION OF TEST AND VACCINATION CERTIFICATES AGAINST COVID-19

Оксана Брисковська

Олександр Авраменко

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДРОБЛЕННЯМ ТЕСТІВ ТА СЕРТИФІКАТІВ ПРО ВАКЦИНАЦІЮ ВІД COVID-19

The article reveals the types of fraud with fake PCR tests and vaccination certificates for COVID-19. The sale of fake tests and vaccination certificates is becoming a real illegal industry. The sale of counterfeit vaccines and vaccination certificates from COVID today poses a significant threat to its spread, leading to its variations and tarnishing the reputation of the immunoprophylaxis company, as people with fake vaccination certificates become seriously ill, leading to lung ventilation. This state of affairs leads the population to despair about the effectiveness of COVID vaccination. The first type, in many cases, citizens are deceived by demanding \$ 100 or 200 per PCR test. The second type of forgery of documents, the conditional effect of Photoshop QR-code, which «leads nowhere». The third type is the creation of a simulated web version of the application "Diia", which allowed to issue a fake vaccination certificate for COVID-19. Through chats, it was possible to get access to the fake "Diia" for UAH 200, to issue a fake vaccination certificate from COVID-19 for UAH 300. The fourth type of forgery of COVID documents concerns abuses by doctors. «There are cases when some unscrupulous doctors offer fake certificates. The person receives a certificate, sometimes even offered to enter data into the application "Diia", ie they are almost original». Since errors of pre-trial investigation, especially during searches and seizures of material evidence, lead to the recognition of the latter as inadmissible, such evidence loses its legal force, they can not be taken into account when making procedural decisions and proving the circumstances of the evidence. Thus, the article establishes an indicative list of evidence and the main aspects of their detection and seizure during a search in the investigation of such criminal offenses, allows to collect the necessary evidence of criminal activity against such fraud and prevent the court from declaring such evidence inadmissible.

Keywords: fraud, COVID-certificates, falsification of PCR-tests, search, inadmissibility of evidence.

Вступ. Пандемія, спричинена коронавірусною хворобою (COVID-19), позначилася на динаміці та структурі злочинності, відбулася певна трансформація окремих протиправних діянь, на цьому акцентували увагу окремі як вітчизняні так і зарубіжні вчені¹. Умови, створені через

¹ Campedelli, G., Aziani, A., Favarin, S. (2020). Exploring the effect of 2019-nCoV containment policies on crime. The case of Los Angeles. *Osfpapers*. DOI: <https://doi.org/10.31219/osf.io/gcrq8>; Вознюк, А., Чернявський, С. (2020). Порухнення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 19 (1), 14. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.8>.

карантинні обмеження, спричинили більше поширення певних категорій злочинів. В Україні та, зокрема, у світі виділяють такі види злочинів пов'язаних з карантинними обмеженнями: шахрайство в Інтернеті, продаж неякісних товарів, розповсюдження неперевіреної та неправдивої інформації у мережі, спекуляція засобами медичного призначення; кіберзлочинність, спрямована на отримання та поширення (та/або шантаж поширення задля отримання коштів) конфіденційної інформації про особу; обман з приводу неповних або неправдивих відомостей щодо онлайн роботи, зокрема відомості про заробітну платню та обсяг повноважень; злочини пов'язані зі збутом наркотичних засобів; домашнє насилля та експлуатація; крадіжки продуктів та інших засобів необхідності; автомобільні та квартирні крадіжки¹. На сьогодні виокремлюється та прогресує такий вид злочинної діяльності як виготовлення підроблених COVID-сертифікатів, ПЛР-тестів. Фальшиві ПЛР-тести та довідки про вакцинацію від COVID-19 набрали свого поширення і на території нашої держави. 20 серпня Євросоюз визнав електронні сертифікати про вакцинацію, що згенеровані в Дії. Можливість безперешкодно перетинати кордони із цим документом здійняла ще одну хвилю – попит на сфальсифіковані COVID-сертифікати. Така ситуація з продажу підроблених тестів та сертифікатів про вакцинацію, що склалася на сьогодні, несе загрозу у перешкоджанні поширенню COVIDу та надає можливість для різноманітності його модифікації, а також дискредитує компанії імунопрофілактики, так як з такими «липовими» довідками люди потрапляють до реанімації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень вітчизняних вчених свідчить, що науковці розглядали злочини пов'язані з пандемією COVID-19 в ракурсі впливу пандемії та коронавірусу на кримінальні правопорушення щодо карантинних заходів, виробництва та медичного обслуговування В.С. Батиргарєєва, В.П. Горбулін, О.М. Головка, Н.О. Гуторова, Л.О. Гуменюк, Ю.Г. Даник, Д.П. Євтєєва, Б.В. Корецький, М.Г. Колодяжний, І.В. Марчук, А.А. Микита, В.А. Шабайкович, К.О. Шпак, С.С. Шрамко, Н.В. Фрадкіна та ін., а також шахрайську діяльність із використанням Інтернет-ресурсів пов'язаних з поширенням вірусу COVID-19 розглядали такі вчені як Л.І. Аркуша, В.В. Боженко, М.М. Габенко, М.В. Гуцалюк, А.В. Калініна, В.В. Койбічук, І.І. Татарин, М.М. Майстренко, Ж.В. Мадриченко, С.С. Шрамко та ін.

Але поза сферою вивчення науковців залишилися питання щодо розслідування шахрайств з підробленими тестами та сертифікатами про вакцинацію від COVID-19.

Мета статті. Розкрити види шахрайств з фальсифікації ПЛР-тестів та сертифікатів про вакцинацію від COVID-19, навести орієнтовний перелік доказів для їх виявлення та вилучення під час проведення слідчої (розшукової) дії обшуку, розкрити основні аспекти проведення обшуку при розслідуванні таких кримінальних правопорушень для запобігання визнання судом доказів недопустимими.

Виклад основного матеріалу. Проблема підробок ПЛР-тестів та довідок про вакцинацію від COVID-19 притаманна багатьом країнам. У Великій Британії шахраї пропонували підроблені сертифікати за 100 фунтів стерлінгів. В Іспанії така послуга оцінювалась в 40 євро, у Нідерландах – від 50 до 60 євро². Наразі в Греції триває розслідування щодо одразу 10 центрів вакцинації, яких підозрюють у видаванні фальшивих документів. Місцеві лікарі, згідно з останніми змінами в законодавстві, ризикують бути оштрафовані на 5000 євро, а медичні заклади, де сталися такі випадки – на 50 000 євро³. Продаж підроблених тестів та сертифікатів про вакцинацію перетворюється на справжню нелегальну індустрію⁴. Шахрайство – це складова елементів трикутника: мотив, можливості, раціональність. Підґрунтям шахрайства є емоційний вплив

¹ Аркуша, Л. І., Мадриченко, Ж. В. (2020). Загальна характеристика злочинної діяльності в умовах карантину. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2020, травень, 05)*. Одеса: Гельветика, 3. 202<<http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13295>> (2022, квітень, 14); Головка, О. М., Шпак, К. О., Микита, А. А. (2021). Динаміка правопорушень під час пандемії covid-19: домашнє насильство та кібернасильство. *Право та інноваційне суспільство*, 1 (16), 70.

² Оришук, Ф. (2021). Корупція чи антивакцинаторство. *Ліга нет* <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/#rec359581082> (2022, квітень, 14).

³ Оришук, Ф. (2021). Ми купили Covid-сертифікат. *Ліга нет* <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/#rec359581082> (2022, квітень, 10).

⁴ Осадча, Я. (2021). За сертифікат про вакцинацію – 2 тис. грн: Радущий розповів, за скільки в соцмережах продають підроблені COVID-документи. *Українська правда* <<https://life.prawda.com.ua/society/2021/09/8/245851/>> (2022, квітень, 14).

на жертв¹. Правопорушники приходять з усіх сфер життя і мають різний рівень підготовки². Необхідно знати, що шахраї походять не з сімей шахраїв і злодіїв, а часто є довіреними і улюбленими професіоналами, які просто впали в нечесність³. Професійне шахрайство важко виявити, оскільки працівники знають свої системи навиворіт⁴.

Перший вид, у багатьох випадках громадян обманюють, вимагаючи за ПЦР-тест \$ 100 або 200 за штуку. *Другий вид* підробка документів, умовний ефект фотошопу QR-коду, який «нікуди не веде». *Третій вид* створення імітованої вебверсії додатку «Дія», яка дозволяла оформити підроблений сертифікат про вакцинацію від COVID-19. Через чати можна було отримати доступ до фейкової «Дії» за 200 грн, оформити підроблений сертифікат про вакцинацію від COVID-19 за 300 грн. Система працювала за новою схемою: дані користувачів зберігали на сервері, який генерував імітацію вебсторінки додатку «Дія», та на якому можна було змінювати будь-яку інформацію про себе. Крім цього, вебплатформа відображала підроблений QR-код, який після сканування навіть демонстрував сторінку його успішної валідації⁵. *Четвертий вид* підробки COVID-документів, стосується зловживань з боку медиків. «Є випадки, коли окремі недобропорядні медики пропонують підроблені сертифікати. Людина отримує сертифікат, іноді навіть пропонується внесення даних до додатку «Дія», тобто вони майже оригінальні»⁶.

Шахраї шукали «клієнтів» в соціальних мережах, на вибір замовника широкий спектр вакцин: Pfizer, AstraZeneca, Moderna, CoronaVac тощо. А також швидкий результат: один – два дні. Дехто вказує довші терміни, щоб імітувати інтервал між щепленнями⁷. «Потенційному клієнту» достатньо надіслати деталі свого паспорта, інформацію про місце проживання та номер телефону на адресу у телеграм-каналі, і наступного дня на пошту прийде фейковий документ, що підтверджує щеплення відповідною вакциною від COVID-19. Кількість охочих купити довідки про щеплення та тести дозволяє шахраям непогано заробляти. Кіберполіція повідомляє, що такі кримінальні правопорушення поширилися на всій території країни. Приміром, на Луганщині затримали шахрая який заробляв 300 000 грн. на місяць на торгівлі ПЛР-тестами (500 грн за штуку). Незаконний бізнес на Буковині із продажу підроблених COVID-сертифікатів та негативних результатів ПЛР-тестів, давав шахраям 500 000 гривень на місяць. На Закарпатті шахраї заробили понад тридцять мільйонів гривень, друкуючи на принтері бланки із нібито згенерованим у «Дії» кодом для виїзду за кордон на заробітки власникам цих документів. В Київській області кіберполіція викрила жителя м. Ірпінь який створив сайт і канали у месенджерах, де пропонував виготовлення та продаж медичних довідок різних форм, зокрема міжнародних COVID-сертифікатів. Фейкову документацію чоловік виготовляв самотужки за допомогою поліграфічного обладнання та медичних голограм. Вартість підробленого COVID-сертифікату становив 800 гривень. Готові довідки чоловік надсилав замовникам поштою⁸. В Запоріжжі затримали менеджера туристичної фірми який продавав фальшиві негативні ПЛР-тести «клієнтам-туристам», без фактичного лабораторного дослідження. Вартість одного підробленого

¹ Брисковська, О. М. (2020) Соціально-психологічна характеристика особи, яка вчиняє шахрайство в мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 1 (114), 72. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.70>.

² Говорушка, В. О., Степанов, Ю. В. (2010). Соціальна та криміналістична характеристик а комп'ютерного злочинця. *Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи вирішення: матеріали Всеукраїнська науково-практична конференція (2010, листопад, 12)*. Донецьк: ДЮІ ЛДУВ, 137-138.

³ Fraud Detection (2014). *Fraud and Fraud Detection*, 7-15. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118936764.ch2>.

⁴ Detecting Fraud (2017). *A Short Guide to Fraud Risk*, 103-128. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315263656-5>.

⁵ Новини Здорової Людини (2021). *COVID-сертифікат за 300 грн: кіберполіція викрила ще одного шахрая на підробці додатку «Дія»*. <<https://nzi.theukrainians.org/covid-sertyfikat-za-300-grn-kiberpolicziya-vykryla-shhe-odnogo-shahraya-na-pidrobci-dodatku-diya.html>> (2022, квітень, 12).

⁶ Interfax-Україна інформаційне агентство (2021). *Глава МВС розповів про види підроблених COVID-документів: Від шахрайства до правопорушень з боку медиків* <<https://ua.interfax.com.ua/news/general/775531.html>> (2022, січень, 22).

⁷ Оришук, Ф. (2021). *Ми купили Covid-сертифікат. Який масштаб? Ліга нет* <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/> (2022, січень, 22).

⁸ Департамент кіберполіції Національної поліції України (2021). *Кіберполіція викрила жителя Київщини у збуті підробленої медичної документації* <<https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vykryla-zhytelya-kyuyivshhyny-u-zbuti-pidroblenoyi-medychnoyi-dokumentacziyi-134/>> (2022, січень, 22).

ПЛР-тесту коливалася від 400 до 500 гривень. В ході досудового розслідування було зібрано матеріали про те, що фігурантка діяла за домовленістю з іншими співучасниками злочинного бізнесу. За висновками судово-технічної експертизи, бланки результатів аналізу на виявлення вірусу COVID-19 методом ПЛР, виготовлялися від імені державної вірусологічної лабораторії за допомогою комп'ютерної техніки та кліше печатки цієї установи. На Львівщині викрито схему підробки сертифікатів про вакцинацію, фальшиві документи видавали шахраї від імені міських лікарень. З'ясували, що підроблені сертифікати шахраї виготовляли від імені чотирьох міських медзакладів, але не виявили причетності лікарів до виготовлення підробок¹. Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський зазначає, що 90% випадків поширення підроблених COVID-документів є звичайним шахрайством, є й випадки надання медиками «майже оригінальних» документів². Такі випадки доцільно виявляти шляхом «контрольних закупівель». У Вінницькій області задокументували злочинну діяльність групи лікарів та представників туристичних агенцій, які торгували підробленими сертифікатами про вакцинацію з внесенням інформації до електронної системи охорони здоров'я. До групи входили медичні працівники двох лікарень області, працівники вінницьких турфірм та посередники які підшукували охочих без фактичного введення вакцини отримати Covid-сертифікати, які б відображалися у додатку «Дія». Оголошення про надання таких послуг зловмисники розміщували у закритих групах в месенджерах. Вартість такого сертифікату становила 250 євро. Протягом кількох місяців поліцейські документували їх злочинну діяльність та здійснювали контрольовані закупівлі сертифікатів про вакцинацію³.

У таких кримінальних провадженнях, для виявлення та вилучення доказів кримінальної діяльності, необхідно проводити обшук як за місцем роботи так і проживання, а також транспортних засобів фігурантів. Відповідно до ч.1 ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Доказами кримінальної діяльності щодо таких шахрайств є: комп'ютерна техніка, жорсткі диски, принтери на яких містилися бланки та міжнародні сертифікати про вакцинацію зі згенерованими QR-кодами, негативні ПЛР-тести; мобільні телефони на яких зафіксовано листування фігурантів з замовниками сертифікатів, знімків з екрана гаджетів про переказ коштів; банківські картки; бланки медичних довідок та незаповнені номерні страхові бланки із відбитками печаток та підписами; печатки; готові до відправки підроблені довідки та COVID-сертифікатів; незаповнені декларації осіб, які замовляли COVID сертифікати у відповідного лікаря; експертизи, що виконані відповідно до ухвали суду про тимчасовий доступ до інформації яка знаходилася у володінні банківських установ та Міністерства охорони здоров'я.

У сучасних умовах пандемії, викликаній COVID-19, важливого значення набувають підстави відповідальності за правопорушення, спрямовані на запобігання поширенню інфекційних хвороб. Вони є важливим елементом механізму правового забезпечення дотримання правил і норм, покликаних убезпечити членів суспільства від зараження цим вірусом та іншими інфекційними хворобами⁴. Законом не допускається недотримання чи дотримання не в повному обсязі положень кримінального процесуального законодавства. Якщо збирання доказів здійснюється неналежно з порушенням порядку, встановленому КПК України, зокрема під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як обшук, суд встановлює очевидну недопустимість

¹ Працівників львівської амбулаторії викрили на фальшуванні Covid-сертифікатів. (2021). ZAXID.NET. <<https://zaxid.net/news/>> (2022, березень, 13)

² Оришук, Ф. (2021). Ми купили Covid-сертифікат. Який масштаб? *Ліга нет* <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/> (2022, січень, 22).

³ Департамент кіберполіції Національної поліції України (2021). *На Вінниччині поліцейські викрили злочинну групу, яка налагодила схему продажу фіктивних COVID-сертифікатів* <<https://cyberpolice.gov.ua/news/na-vinnychchyni-policzejski-vykryly-zlochnnu-grupu-yaka-nalagodyla-sxemu-prodazhu-fiktyvnyh-covid-sertyfikativ-1453/>> (2022, квітень, 14).

⁴ Чернявський, С. С., Вознюк, А. А. (2020). Проблеми відповідальності за порушення правил і норм щодо запобігання поширенню COVID-19. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу (2020, травень, 28)*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 1, 221.

доказів під час судового розгляду, він визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження у судовому засіданні, відповідно до ч. 2 ст. 89 КПК України.

Розглянемо найпоширеніші порушення збирання доказів під час проведення слідчої (розшукової) дії обшуку:

здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов, а саме докази, отримані під час огляду та обшуку, які були проведені з порушенням правил, передбачених у ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 3 ст. 233 КПК, а також, якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, є недопустимими. На практиці зустрічаються випадки, коли обшук в житлі чи іншому володінні особи проводиться декілька раз на підставі однієї і тієї ж самої ухвали слідчого судді;

для вилучення під час обшуку мобільного телефону чи комп'ютера особи, необхідно звернутися до слідчого судді за дозволом на зняття інформації з електронних інформаційних систем. В разі відсутності дозволу слідчого судді на зняття інформації з електронних інформаційних систем особи, але отримання з даних інформаційних систем інформації шляхом огляду мобільного телефону чи комп'ютера, яку слідчий відобразив в протоколі огляду, то отримана таким чином інформація не може бути визнана допустимим доказом в кримінальному провадженні, оскільки даний доказ отриманий не в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

у клопотанні про обшук не вірно зазначені, або не зазначені відомості, як результат в ухвалі слідчого судді відсутня інформація щодо: адреси житла чи іншого володіння особи або частини житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку (п. 4 ч. 2 ст. 235 КПК України); відомості щодо особи, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться (п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України); не зазначено саме особу, яка орендує приміщення в порушення п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України); не зазначено володільця приміщення в порушення п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України; не вказано речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук (п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України);

не присутні поняті під час вилучення речових доказів. Відповідно до ч.7 абз.2 ст. 223 КПК України обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії;

в протоколі обшуку, зазначений інший слідчий, чим в ухвалі слідчого судді

Трапляються непоодинокі випадки, що обшук проводився не тим слідчим який звертався до суду з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку. п. 2.ч. 2. ст.235 КПК України;

у протоколі обшуку не зазначені посади та процесуальний статус працівників поліції, які брали у ньому участь ч. 3 ст. 104 КПК України. У протоколі повинні міститися відомості про особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада), а також всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії;

виконання ухвали слідчого судді про проведення обшуку в обов'язковому порядку необхідно фіксувати за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 1 ст. 107 КПК України). Відповідно до ч. 2 ст. 104 КПК України, запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу;

неналежне упакування вилучених речей. Речові докази визнаються судом незаконно здобутими працівниками поліції в зв'язку з їх неналежним упакуванням;

відсутні підписи на останніх сторінках протоколу в графі «Учасники обшуку». Згідно ч. 5. ст. 104 КПК України протокол обшуку підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою;

учасникам процесуальної дії не було надано можливості ознайомитись із текстом протоколу обшуку перед його підписанням. Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії, відповідно до ч. 4 ст. 104 КПК України, надається можливість ознайомитися із текстом протоколу;

до протоколу обшуку не долучений опис вилучених речей. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові ч. 9 ст. 236 КПК України. У протоколі перераховуються всі предмети, які вилучаються, та щодо кожного такого предмета повинні бути вказані точне найменування, кількість, міра, вага, серія і номер, інші відмінні індивідуалізуючі ознаки, а також місце, де відповідний об'єкт був виявлений.

Своєчасне виявлення шахрайства та належне його документування може допомогти мінімізувати збитки, а також збільшити ймовірність їх відшкодування¹. Унаслідок боротьби з коронавірусом світ отримує багато нових уроків, які потрібно ще буде вивчити. Один із них полягає у тому, що шахрайство, як і коронавірус, не поважає кордонів, і жодна країна чи спільнота не захищені від його поширення².

Висновки. На сьогодні продаж підроблених тестів та сертифікатів про вакцинацію від COVID створює значну загрозу ефективності профілактики поширенню захворювання, що призводить до різних варіантів його видозмінення. Крім того, такі дії призводять до псування репутації компаній імунопрофілактики, так як особи з підробленими довідками про вакцинацію переносять захворювання у тяжкій формі та потрапляють під апарати штучної вентиляції легень. Такий стан речей призводить до зневіри населення у ефективність щеплення від COVIDy.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством. У даному дослідженні, на основі аналізу кримінальних проваджень в Єдиному державному реєстрі судових рішень за останні два роки, виявлені найпоширеніші порушення встановленого КПК України порядку збирання доказів під час проведення обшуку, які призводять до визнання судом таких доказів недопустимими.

Відповідно до встановленого та наведеного орієнтовного переліку доказів, необхідних при розслідуванні кримінальних правопорушень щодо виготовлення та продажу підроблених тестів та сертифікатів про вакцинацію від COVIDy, розкриті основні аспекти проведення обшуку при розслідуванні таких кримінальних правопорушень для запобігання визнання судом доказів недопустимими. Так як помилки досудового слідства, особливо при проведенні обшуку та вилученні речових доказів, призводять до визнання останніх недопустимими, такі докази втрачають юридичну силу, їх неможливо враховувати при прийнятті процесуальних рішень, а також при доведенні обставин, що входять до предмету доказування.

References:

1. Campedelli, G. M., Aziani, A., Favarin, S. (2020). Exploring the effect of 2019-nCoV containment policies on crime: The case of Los Angeles. *Osfpapers*. DOI: <https://doi.org/10.31219/osf.io/gcpq8>.
2. Vozniuk, A., Cherniavskiy, S. (2020). Porushennia pravyl i norm shchodo zapobihannia COVID-19: aktualni problemy kryminalnoi ta administrativnoi vidpovidalnosti. [Violation of COVID-19 prevention rules and regulations: current issues of criminal and administrative liability]. *Jurydychnyj chasopys Nacional'noji akademiji vnutrishnikh sprav* [Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs], 19 (1), 8-19. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.8>. [in Ukrainian].
3. Arkusha, L. I., Mandrichenko, Zh. V. (2020). Zahalna kharakterystyka zlochynnoyi diyalnosti v umovakh karantynu [General characteristics of criminal activity in quarantine]. *Pravove zhyttya suchasnoyi Ukrayiny: u 3 t.: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (2020, traven, 05)* [Legal life of modern Ukraine: in 3 volumes: materials International. scientific-practical conf. (2020, May, 05)]. Odesa: Helvetica, 3, 201-204 <<http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13295>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
4. Holovko, O. M., Shpak, K. O., Mykyta, A. A. (2021). Dynamika pravoporushen pid chas pandemii COVID-19: domashnie nasylstvo ta kibernasylstvo [Dynamics of crime during the Covid-19 pandemic: domestic violence and cyberbullying]. *Pravo ta innovacijne suspil'stvo* [Law and innovation society], 1 (16), 70-78. [in Ukrainian].
5. Oryshchuk, F. (2021). Koruptsiia chy antyvaktsynatorstvo [Corruption or anti-vaccination]. *Ligha net*. <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/#rec359581082> (2022, April, 14). [in Ukrainian].

¹ Fraud Smart (2015). *Building Your Fraud Smart Toolkit*, 164-175. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119208853.ch16>.

² Брисковська, О. М. (2021). Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції: тези I Всеукраїнської науково-практичної конференції (2021, жовтень, 28). Хмельницький: НАДПСУ, 58.

6. Oryshchuk, F. (2021), My kupyly Covid-sertyfikat [We bought a Covid certificate]. *Ligha net*. <https://project.liga.net/projects/covid_certificate_market_black_vaccinators/#rec359581082> (2022, April, 10). [in Ukrainian].
7. Osadcha, Ya. (2021). *Za sertyfikat pro vaktsynatsiiu – 2 tys. hrn: Radutskyi rozpoviv, za skilky v sotsmerezkhakh prodaiut pidrobleni COVID-dokumenty* [For the certificate of vaccination – 2 thousand UAH: Radutsky told, for forgeries in social networks sell forged COVID-documents]. *Ukrayinska pravda* [Ukrainian Pravda] <<https://life.pravda.com.ua/society/2021/09/8/245851/>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
8. Bryskovska, O. M. (2020). Sotsialno-psykholohichna kharakterystyka osoby, yaka vchyniaie shakhraistvo v merezhi Internet [Socio-psychological characteristics of a person who commits fraud on the Internet]. *Naukovyy visnyk Nacional'noyi akademiji vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs], 1 (114), 70-78. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.70>. [in Ukrainian].
9. Hovorushka, V. O., Stepanov, Yu. V. (2010). Sotsialna ta kryminalistychna kharakterystyk a kompiuternoho zlochyntsia [Social and forensic characteristics of a computer criminal]. *protydija zlochyynnosti u sferi intelektual'noyi vlasnosti ta kompjuternykh tekhnologij orghanamy vnutrishnikh sprav: stan, problemy ta shljakhy vyrishennja: materialy Vseukr. nauk. – prakt. konf. (12 lystopad 2010 r.)* [Combating crime in the field of intellectual property and computer technology by law enforcement agencies: status, problems and solutions: materials All-Ukrainian. Science.- practice. conf. (2010, October, 12)]. Donetsk: DJuI LDUV, 137-140. [in Ukrainian].
10. Fraud Detection (2014). *Fraud and Fraud Detection*, 7-15. DOI: <https://doi:10.1002/9781118936764.ch2>.
11. Novyny Zdorovoyi Lyudyny (2021). [Healthy Man News (2021)]. *COVID-sertyfikat za 300 hrn: kiberpolitsiya vykryla shche odnogo shakhraya na pidrobtsi dodatku «Diya»* [COVID-certificate for UAH 300: cyberpolice exposed another fraudster for forging the "Action" application] <<https://nzl.theukrainians.org/covid-sertyfikat-za-300-grn-kiberpolicziya-vykryla-shhe-odnogo-shakhraya-na-pidrobtsi-dodatku-diya.html>> (2022, April, 12). [in Ukrainian].
12. Interfax-Ukraina informacijne aghenstvo (2021) [Interfax-Ukraine news agency (2021)]. *Hlava MVS rozpoviv pro vydy pidroblenykh COVID-dokumentiv: Vid shakhraistva do pravoporushen z boku medykiv* [Hlava MVS rozpoviv pro vydy pidroblenykh COVID-dokumentiv: Vid shakhraystva do pravoporushen` z boku medykiv] <<https://ua.interfax.com.ua/news/general/775531.html>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
13. Departament kiberpolitsiyi Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny (2021). [Cyberpolice Department of the National Police of Ukraine (2021)]. *Kiberpolitsiya vykryla zhytelya Kyivshchyny u zbuti pidroblenoyi medychnoyi dokumentatsiyi* [Cyberpolice exposed a resident of Kyiv region for selling forged medical documents] <<https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vykryla-zhytelya-kyivshchyny-u-zbuti-pidroblenoyi-medychnoyi-dokumentatsiyi-134/>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
14. Zaxid.net (2021). *Pratsivnykiv lvivskoi ambulatorii vykryly na falshuvanni Covid-sertyfikat* [Employees of the Lviv outpatient clinic were accused of falsifying Tsovid certificates] <<https://zaxid.net/news/>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
15. Departament kiberpolitsiyi Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny (2021). [Cyberpolice Department of the National Police of Ukraine (2021)]. *Na Vinnychchyni politseiski vykryly zlochyynu hrupu, yaka nalahodyla skhemu prodazhu fiktyvnykh COVID-sertyfikat* [In Vinnytsia region, police exposed a criminal group that set up a scheme to sell fictitious COVID certificates] <<https://cyberpolice.gov.ua/news/na-vinnychchyni-policzejski-vykryly-zlochyynu-grupu-yaka-nalahodyla-skhemu-prodazhu-fiktyvnykh-covid-sertyfikat-1453/>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
16. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, 2012* (Verkhovna Rada Ukrainy) [Criminal Procedure Code of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyni sait Verkhovnokh Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>> (2022, April, 14). [in Ukrainian].
17. Cherniavskiy, S. S., Vozniuk, A. A. (2020). Problemy vidpovidalnosti za porushennia pravyl i norm shchodo zapobihannia poshyrenniu COVID-19 [The problem of liability for violating the rules and regulations to prevent the spread of COVID-19]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia: materialy mizhvuziv. nauk.-prakt. kruhloho stolu (2020, Traven, 28)* [Criminological theory and practice: experience, current problems and ways to solve them: materials of interuniversity. scientific-practical round table (2020, May, 28)]. Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 20-26. [in Ukrainian].
18. Detecting Fraud (2017). A Short Guide to Fraud Risk, 103-128. DOI: <https://doi:10.4324/9781315263656-5>.
19. Toolkit Fraud Smart (2015). *Building Your Fraud Smart*, 164-175. DOI: <https://doi:10.1002/9781119208853.ch1>>6.
20. Bryskovska, O. M. (2021) Aktualni problemy zapobihannia ta protydii koruptsii [Current issues of preventing and combating corruption]. *Tezy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi* [Abstracts of the all-Ukrainian scientific-practical conference]. Khmel'nyts'kyj: NADPSU, 57-59. [in Ukrainian].

Zveme vás k účasti v časopise!**EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ**

Časopis vychází šestkrát ročně.

Články pro zveřejnění v **prvním (únor)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. ledna a musí být publikovány do dne 28. února.

Články pro zveřejnění v **druhém (duben)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. března a musí být publikovány do dne 30. dubna.

Články pro zveřejnění v **třetím (červen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. května a musí být publikovány do dne 30. června.

Články pro zveřejnění v **čtvrtém (srpen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 1. srpna a musí být publikovány do dne 31. srpna.

Články pro zveřejnění v **pátém (říjen)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. září a musí být publikovány do dne 31. října.

Články pro zveřejnění v **šestém (prosinec)** dílu časopisu jsou přijímány do dne 28. listopada a musí být publikovány do dne 31. prosince.

Požadávky k rukopisům:

Objem - 10 - 30 stranek.

Jazyk článků – česky, ukrajinský, angličtina, francouzština, němčina.

U článků podávaných v libovolném jazyce, nezbytně v angličtině musí být uvedeno :

Anotace objemem 1800-1900 znaků, název článku a úplná informace o autorovi: jméno a příjmení, titul, akademický titul, pracovní funkce, postavení, zaměstnání.

Poznámky pod čarou – na každé stránce.

Odkazy na zdroje na konci článku - volitelný.

Bibliografické popisy zdrojů a odkazy by měly být poskytovány na základě norem APA (American Psychological Association).

Ilustrace k článkům (grafické a výkresy) musí být uvedený ve formátu

TIFF nebo JPEG (každá postava v samostatném souboru/dokumentu).

Všimněte si, prosíme, při zpracování ilustrací že v časopisu není použit barevný tisk.

Rukopisy které nesplňují tyto technické požadavky redakční kolégie neregistruje a nebude probírat s účelem tisku a zveřejnění.

Adresa pro korespondenci:

E-mail: admedit@eppd13.cz

eppd13@gmail.com

ediskurs@gmail.com

Web: <http://eppd13.cz>

Adresa:

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

ПРИКЛАДЫ УПРАВЫ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ПОПИСУ ЗДРОЈЌ А LITERATURY DLE POŹADAVKŮ APA-STYLE

Všeobecná pravidla:

Bibliografický popis zdrojů a literatury v odkazech na každé stránce a v transliterovaném seznamu literatury (references) musí být zpracován na základě norem APA-Style, v souladu s požadavky APA (American Psychological Association). Níže jsou uvedeny příklady zpracování nejběžnějších bibliografických zdrojů. Více informace dostanete na stránce <http://www.apastyle.org>.

Při úpravě bibliografických popisů zdrojů a literatury dejte si pozor na způsob psaní: rovně a kurzivou (*Italic*) a také na postupnost umístění prvků odkazu.

Paginální odkazy na zdroje a literaturu se uvádí v původním jazyce (v jazyce originálů), totiž nepřekládají se a netransliterují se. Citace jsou také uváděny v původním jazyce článku.

Seznam literatury (references) na konci článku se uvádí latinkou. Pokud se musí uvést odkaz na články v písmu cyrilici (včetně článků v ukrajinštině nebo v ruštině) otištěné dříve v časopisech a sbírkách, doporučujeme tuto variantu struktury bibliografických odkazů v sekci References:

- Jméno a příjmení autora/-ů (transliteration);
- Transliterovaný název článku a jeho překlad v angličtině, který má být umístěn v hranatých závorkách: [];
- Název zdroje (transliteration) a překlad jeho názvy v jazyce anglickém: [];
- Výchozí údaje s anglickým zápisem.

V seznamu literatury (references) místo vydání pro zdroje v jazyce anglickém a ukrajinském se uvádí v angličtině, a název nakladatelství se transliteruje.

Pro automatickou transliteraci názvů zdrojů v písmu cyrilici dá se použít další stránky:

- pro zdroje v ruštině: <http://www.translit.ru>,
- pro zdroje v ukrajinštině: <http://www.slovyk.ua/services/translit.php>.

Odkaz na web-zdroje se má sestavit dalším způsobem: jméno autora web-stránky, název stránky, název web-stránky (píše se kurzivou (*Italic*)), adresu web-stránky oddělenou znaky < >: <URL> a pokud je možné datum poslední návštěvy/ náhledu web-stránky v zaoblených závorkách: () . Název měsíce nahlédnutí do web-stránky se uvádí v jazyce článku.

Pro vaše pohodlí jsou následující příklady uvádění zdrojů a literatury rozděleny podle typu zdroje, a každý se uvádí ve dvou variantách po sobě: první je příklad odkazu na každé stránce, druhý je příklad odkazu na stejný zdroj, jenže jak se má uvádět v seznamu literatury (references).

Monografie:

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co, 99-100.

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co. [in English].

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan, 5.

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan. [in English].

Тарасов, В. (1997). *Советская дипломатия в период Корейской войны (1950-1953)*. Москва: Научная книга, 134-150.

Tarasov, V. (1997). *Sovetskaya diplomatiya v period Koreyskoy voyny (1950-1953)* [Soviet diplomacy during the Korean War (1950-1953)]. Moskva: Nauchnaya kniga. [in Russian].

Калюжнова, Н.Я. Лидина, К.Л. Якобсона, А.Я. (2003). *Регион на перекрестке Востока и Запада: глобализация и конкурентоспособность*. Москва: ТЕИС, 14-21.

Kaljuzhnova, N.Ja., Lidina, K.L., Jakobsona, A.Ja. (2003). *Region na perekrestke Vostoka i Zapada: globalizacija i konkurentosposobnost* [The region at the crossroads of the East and West: globalization and competitiveness]. Moscow: TEIS. [in Russian].

Článek v časopise:

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714.

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714. [in English].

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmateriálního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75.

doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55>

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmaterialního shtepeni na substatnih urovnih. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55> [in Czech].

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67.

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67. [in English].

Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76.

Zadorozhnii, O., Medvedieva, M. (2006). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny v sferi borotby z infektsiinymy khvorobamy v natsionalnomu pravi Ukrainy [Implementation of international human rights standards to combat infection disease in domestic law Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava* [Ukrainian Journal of International Law], no. 1, 64-76. [in Ukrainian].

Teze a myšlenky konference:

Григор'єва, Х.А. (2016). Правові аспекти приватного інвестування у створення сільськогосподарських кооперативів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса)*, 1, 557-559.

Grigorieva, H.A. (2016). Pravovi aspekti privatnogo investuvannya u stvorennia silskogospodarskikh kooperativiv. [Legal aspects of private investment in the creation of agricultural cooperatives]. *Pravovi ta institucijni mekhanizmi zabezpechennia rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii: materiali Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii (20 travnya 2016 r., m. Odesa)*. [Legal and institutional mechanisms the development of state and law in the conditions of European integration: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 20, 2016, Odesa)], 1. 557-559. [in Ukrainian].

Давиденко, М.Л., Сірик, О.М. (2013) Сучасні проблемні питання тлумачення статті 152 Кримінального кодексу України. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)*, 2, 284-285.

Davidenko, M.L., Sirik, O.M. (2013) Suchasni problemni pitannya tлумachennya statti 152 Kriminal'nogo kodeksu Ukraini. [Current issues of interpretation of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pravove zhyttya suchasnoi Ukraini: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferencii profesorsko-vikladackogo ta aspirantskogo skladu (m. Odesa, 16-17 travnya 2013 r.)* [The Legal Life of Modern Ukraine: Materials of the International Scientific Conference of the Teaching and Postgraduate Students (Odessa, May 16-17, 2013)], 2, 284-285. [in Ukrainian].

Odkazy na web-stránky:

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> (2017, лютий, 01).

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> [in English]. (2017, February, 01).

Hadiz, V.R., Chrysosgelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> (2017, сентябрь, 18).

Hadiz, V.R., Chrysosgelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> [in English]. (2017, September, 18).

Документы, на основании которых власти РФ запрещают деятельность Меджлиса 2016. *15 минут*. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> (2017, ию).

Dokumenty, na osnovanii kotoryh vlasti RF zapreshhayut dejatel'nost' Medzhliisa 2016. [Documents on the basis of which the authorities of the Russian Federation prohibit the activities of the Mejlis]. *15 minut*. [15 minutes]. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> [in Russian]. (2017, June, 22).

Odkazy na právní předpisy a právní dokumentaci:

Zákony a nařízení:

Закон про виконавче провадження ст. 24. 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

Zakon pro vykonavche provadzhennya 1999 (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on Enforcement 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsijnyj visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 19, 194. [in Ukrainian].

Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6. 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, листопад, 21).

Tsyvil'nyy kodeks 2003 (Verkhovna Rada Ukrainy). [Civil Code 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> [in Ukrainian]. (2013, листопад, 21).

Директива о развитии двусторонних отношений Республики Беларусь с Китайской Народной Республикой 2015 (Президент Республики Беларусь). *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. <http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf> (05 мая 2017). *Direktiva o razvitii dvustoronnih otnoshenij Respubliki Belarus' s Kitajskoj Narodnoj Respublikoj 2015* (Prezident Respubliki Belarus'). [The Directive of the bilateral relations development of the Republic of Belarus with People's Republic of China 2015 (The President of the Republic of Belarus)]. *Nacional'nyj pravovoj Internet-portal Respubliki Belarus'*. [National legal Internet-portal of the Republic of Belarus]. <http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf> [in Russian]. (2017, May, 05).

Проект Закону про виставкову діяльність в Україні 2005 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190> (01 грудня 2005).

Proekt Zakonu pro vystavkovu dijal'nist' v Ukraini 2005 (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Draft Law on Exhibition Activity in Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsijnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190> [in Ukrainian]. (2005, December, 01).

Dohody, konvence, doporučení

International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21 листопада 2016).

International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> [in English]. (2016, November, 21).

Рекомендация о развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение 2004 (Международная организация труда). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> (21 листопада 2013).

Rekomendacija o razvitii ljudskih resursov: obrazovanie, podgotovka kadrov i nepreryvnoe obuchenie 2004 (Mezhdunarodnaja organizacija truda) [Recommendation on human resources development: education, training and continuing education 2004 (International Labor Organization)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> [in English]. (2013, November, 21)

Dvoustranné dohody

Угода про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування 2012 (Кабінет Міністрів України та Уряд Російської Федерації) *Офіційний вісник України*, 29, 130.

Ugoda pro spivrobitnytstvo v galuzi aviatsiynogo poshuku i ryatuvannya 2012 (Kabinet Ministriv Ukrayiny ta Uryad Rosiys'koyi Federatsiyi) [Agreement on cooperation in the field of aviation search and rescue 2012 (Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of the Russian Federation)]. *Oficijnyj visnik Ukrayiny* [Official Bulletin of Ukraine], 29, 130. [in Ukrainian].

Soudní dokumentace

Dokumentace Mezinárodního soudu

Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> (12 вересня 2017)

Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> [in English]. (2017, September 12)

The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1. [in English].

Kauzy [soudní jednání] ECHR (do 31. října 1998)

Delta v. France (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A.

Delta v. France (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A. [in English].

Kauzy [soudní jednání] ECHR (od 1. listopadu 1998)

Campbell v. Ireland, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II.

Campbell v. Ireland, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II. [in English].

Soudní rozhodnutí soukromých zemí

Постановление по делу № 16-II [2013] KC РФ. <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/> (21 июня 2016).

Postanovlenie po delu № 16-P [2013] KS RF. [Resolution in the case No. 16-P [2013] of the Constitutional Court of the Russian Federation]. <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/> [in Russian] (2016, June 21).

Become a Contributor for the Journal

EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE

The Journal is issued 6 times per year.

Articles for publication in the first (February) issue of the journal are accepted until January, 28 and will be published until February, 28.

Articles for publication in the second (April) issue of the journal are accepted until March, 28 and will be published until April, 30.

Articles for publication in the third (June) issue of the journal are accepted until May, 28 and will be published until June, 30.

Articles for publication in the fourth (August) issue of the journal are accepted until August, 1 and will be published until August, 31.

Articles for publication in the fifth (October) issue of the journal are accepted until September, 28 and will be published until October, 31.

Articles for publication in the sixth (December) issue of the journal are accepted until November, 28 and will be published until December, 31.

Deadlines for acceptance of articles to the relevant journal issues are approximate. The editorial board may arbitrarily change these dates because of the large number of articles in the editorial portfolio. The dates of journal's publishing are unchangeable: the end of each pair of months.

Requirements to manuscripts

Page Limit is 10 – 30 pages.

The language of articles is Czech, Ukrainian, English, Polish, French and German.

For an article in any language, the following is required in English:

an abstract (1800-1900 characters),

a title of the article and complete data of an author – full first and last name,

academic title, academic degree, position, and place of employment.

Footnotes are allowed, no endnotes.

Bibliography after the article is optional.

Bibliography should be arranged in accordance with the agreements of the American Psychological Association (APA).

Illustrations to articles (graphics and images) should be submitted in the TIFF or JPEG format (each image in a separate file). While preparing illustrations authors should take into account that colour printing is not available in the Journal.

The editorial board do not register and do not review for publication manuscripts that do not comply with the aforementioned requirements.

Address for service:

E-mail: admedit@eppd13.cz

eppd13@gmail.com

ediskurs@gmail.com

Web: <http://eppd13.cz>

Mailing Address:

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

RULES AND EXAMPLES OF REFERENCING ACCORDING TO APA-STYLE REQUIREMENTS

General rules:

Bibliographic descriptions of sources and literature in footnotes and transliterated list of sources (references) should be arranged in accordance with the agreements of the American Psychological Association (APA). Below are examples of how to arrange the most common bibliographic sources. For more information see: <http://www.apastyle.org>

When arranging bibliographic descriptions of sources and literature it is necessary to consider regular and cursive (*Italic*) text fonts, as well as the sequence of elements in a reference.

Footnotes should be provided in the original language of a source to which you refer, that is, they are not translated or transliterated. Quotes within the article should be provided in the language of the article.

References at the end of the article should be Latinized. When making bibliographic references to Cyrillic (including Ukrainian and Russian) articles, published in journals and almanacs, we strongly recommend the following structure of references:

- Name of author/authors (transliterated);
- original title of the article transliterated by Latin symbols and its English translation in square brackets [];
- original title of the source transliterated by Latin symbols and its English translation in square brackets [];
- publisher's imprint information in English.

In References, when indicating a city of publication both in English and Cyrillic sources, the name of the city should be given in English, while the name of the publishing house should be transliterated.

For automatic transliteration of Cyrillic sources, you can use the following resources <http://www.translit.ru> – for sources in Russian; and <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> – for sources in Ukrainian.

When arranging references on website materials, a reference should include author's name, title of the page, name of the site (*typed in Italic font*), site address <URL>, marked by <> symbols, and, if possible, the date when this page was last browsed (in round brackets). The month is provided in the language of the article.

For your convenience, below you can see examples of arranging bibliographic descriptions of sources and literature organized by source type; each one is given in two formats sequentially: the first one is the footnote example; the second is the example of arranging the same source in References.

Monograph:

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co, 99-100.

Denning, D.E. (1998). *Information Warfare and Security*. Boston: Addison-Wesley Pub. Co. [in English]

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan, 5.

Somit, A., Peterson, S. (2005). *The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution*. New York: Palgrave Macmillan. [in English]

Тарасов, В. (1997). *Советская дипломатия в период Корейской войны (1950-1953)*. Москва: Научная книга, 134-150.

Tarasov, V. (1997). *Sovetskaya diplomatiya v period Koreyskoy voynyi (1950-1953)* [Soviet diplomacy during the Korean War (1950-1953)]. Moskva: Nauchnaya kniga. [in Russian]

Калюжнова, Н.Я. Лидина, К.Л. Якобсона, А.Я. (2003). *Регион на перекрестке Востока и Запада: глобализация и конкурентоспособность*. Москва: ТЕИС, 14-21.

Kaljuzhnova, N.Ja., Lidina, K.L., Jakobsona, A.Ja. (2003). *Region na perekrestke Vostoka i Zapada: globalizacija i konkurentosposobnost* [The region at the crossroads of the East and West: globalization and competitiveness]. Moscow: TEIS. [in Russian].

Journal article:

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714.

Bakircioglu, O. (2007). The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases. *German Law Journal*, 8, 07, 713-714. [in English].

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmateriálního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55>

Musilová, K. (2017). Možnosti aplikace konceptu postmateriálního štěpení na substátních úrovních. *Central European Political Studies Review*, 19(1), 55-75. doi:<http://dx.doi.org/10.5817/CEPSR.2017.1.55> [in Czech].

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67.

Nye, J.S., Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, March/April, 49-67. [in English].

Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76.

Zadorozhnii, O., Medvedieva, M. (2006). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny v sferi borotby z infektsiynymy khvorobamy v natsionalnomu pravi Ukrainy [Implementation of international human rights standards to combat infection disease in domestic law Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava* [Ukrainian Journal of International Law], no. 1, 64-76. [in Ukrainian].

Conference paper:

Григор'єва, Х.А. (2016). Правові аспекти приватного інвестування у створення сільськогосподарських кооперативів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса)*, 1, 557-559.

Grigorieva, H.A. (2016). Pravovi aspekti privatnogo investuvannya u stvorennia silskogospodarskikh kooperativiv. [Legal aspects of private investment in the creation of agricultural cooperatives]. *Pravovi ta instituciyni mekhanizmi zabezpechennia rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii (20 travnya 2016 r., m. Odesa)*. [Legal and institutional mechanisms the development of state and law in the conditions of European integration: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 20, 2016, Odesa)], 1. 557-559. [in Ukrainian].

Давиденко, М.Л., Сірик, О.М. (2013) Сучасні проблемні питання тлумачення статті 152 Кримінального кодексу України. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)*, 2, 284-285.

Davidenko, M.L., Sirik, O.M. (2013) Suchasni problemni pitannya tлумachennya statti 152 Kriminal'nogo kodeksu Ukraini. [Current issues of interpretation of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pravove zhittya suchasnoi Ukraini: materialy Mizhnarodnoi naukovoї konferencii profesorsko-vikladackogo ta aspirantskogo skladu (m. Odesa, 16-17 travnya 2013 r.)* [The Legal Life of Modern Ukraine: Materials of the International Scientific Conference of the Teaching and Postgraduate Students (Odessa, May 16-17, 2013)], 2, 284-285. [in Ukrainian].

Web-link:

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> (2017, лютий, 01).

Salway, S. Contributions and challenges of cross-national comparative research in migration, ethnicity and health: insights from a preliminary study of maternal health in Germany, Canada and the UK. *US National Library of Medicine National Institutes of Health*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3146864>> [in English]. (2017, February, 01).

Hadiz, V.R., Chrysosgelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> (2017, сентябрь, 18).

Hadiz, V.R., Chrysosgelos A. Populism in world politics: A comparative cross-regional perspective. *International Political Science Review: SAGE Journals*. <<http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0192512117693908>> [in English]. (2017, September, 18).

Документы, на основании которых власти РФ запрещают деятельность Меджлиса 2016. *15 минут*. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> (2017, ию).

Dokumenty, na osnovanii kotoryh vlasti RF zapreshhayut dejatel'nost' Medzhliisa 2016. [Documents on the basis of which the authorities of the Russian Federation prohibit the activities of the Mejlis]. *15 minut*. [15 minutes]. <<http://15minut.org/article/dokumenty-na-osnovanii-kotoryh-vlasti-rf-zapreshhayut-deyatelnost-medzhliisa-foto-2016-02-15-19-18-31>> [in Russian]. (2017, June, 22).

References to legislative acts and legal documents

Laws and regulations

Закон про виконавче провадження ст. 24. 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

Zakon pro vykonavche provadzhennya 1999 (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on Enforcement 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsijnyj visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 19, 194. [in Ukrainian].

Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6. 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, листопад, 21)

Tsyvil'nyy kodeks 2003 (Verkhovna Rada Ukrainy). [Civil Code 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> [in Ukrainian]. (2013, листопад, 21).

Директива о развитии двусторонних отношений Республики Беларусь с Китайской Народной Республикой 2015 (Президент Республики Беларусь). *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. <http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf> (05 мая 2017). *Direktiva o razvitii dvustoronnih otnoshenij Respubliki Belarus' s Kitajskoj Narodnoj Respublikoj 2015* (Prezident Respubliki Belarus'). [The Directive of the bilateral relations development of the Republic of Belarus with People's Republic of China 2015 (The President of the Republic of Belarus)]. *Nacional'nyj pravovoj Internet-portal Respubliki Belarus'*. [National legal Internet-portal of the Republic of Belarus]. <http://www.pravo.by/upload/docs/op/P01500005_1441141200.pdf> [in Russian]. (2017, May, 05).

Проект Закону про виставкову діяльність в Україні 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190> (01 грудня 2005).

Proekt Zakonu pro vystavkovu dijal'nist' v Ukraini 2005 (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Draft Law on Exhibition Activity in Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsijnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25190> [in Ukrainian]. (2005, December, 01).

Agreements, conventions, recommendations

International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21 листопада 2016).

International Covenant on Civil and Political Rights 1966 art 2. (General Assembly of the United Nations) <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> [in English]. (2016, November, 21).

Рекомендация о развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение 2004 (Международная организация труда). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> (21 листопада 2013).

Rekomendacija o razvitii ljudskih resursov: obrazovanie, podgotovka kadrov i nepreryvnoe obuchenie 2004 (Mezhdunarodnaja organizacija truda) [Recommendation on human resources development: education, training and continuing education 2004 (International Labor Organization)]. *Ofitsiynyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> [in English]. (2013, November, 21).

Bilateral agreements

Угода про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування 2012 (Кабінет Міністрів України та Уряд Російської Федерації) *Офіційний вісник України*, 29, 130.

Ugoda pro spivrobitnytstvo v galuzi aviatsynogo poshuku i ryatuvannya 2012 (Kabinet Ministriv Ukrainy ta Uryad Rosiys'koyi Federatsiyi) [Agreement on cooperation in the field of aviation search and rescue 2012 (Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of the Russian Federation)]. *Ofitsiynyj visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 29, 130. [in Ukrainian].

Judicial documents

Documents of the International Court of Justice

Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> (12 вересня 2017)

Case concerning pulp mills on the river Uruguay. Argentina v. Uruguay [2007]. ICJ <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/135/15427.pdf>> [in English]. (2017, September 12)

The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

The Vienna Convention on Consular Relations. Germany v. USA. (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1. [in English].

ECHR cases (until October 31, 1998)

Delta v. France (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A.

Delta v. France (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A. [in English].

ECHR cases (after November 1, 1998)

Campbell v. Ireland, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II.

Campbell v. Ireland, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II. [in English].

Judicial decisions of individual countries

Постановление по делу № 16-П [2013] КС РФ. <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/> (21 июня 2016).

Postanovlenie po delu № 16-P [2013] KS RF. [Resolution in the case No. 16-P [2013] of the Constitutional Court of the Russian Federation]. <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148711/> [in Russian] (2016, June 21).